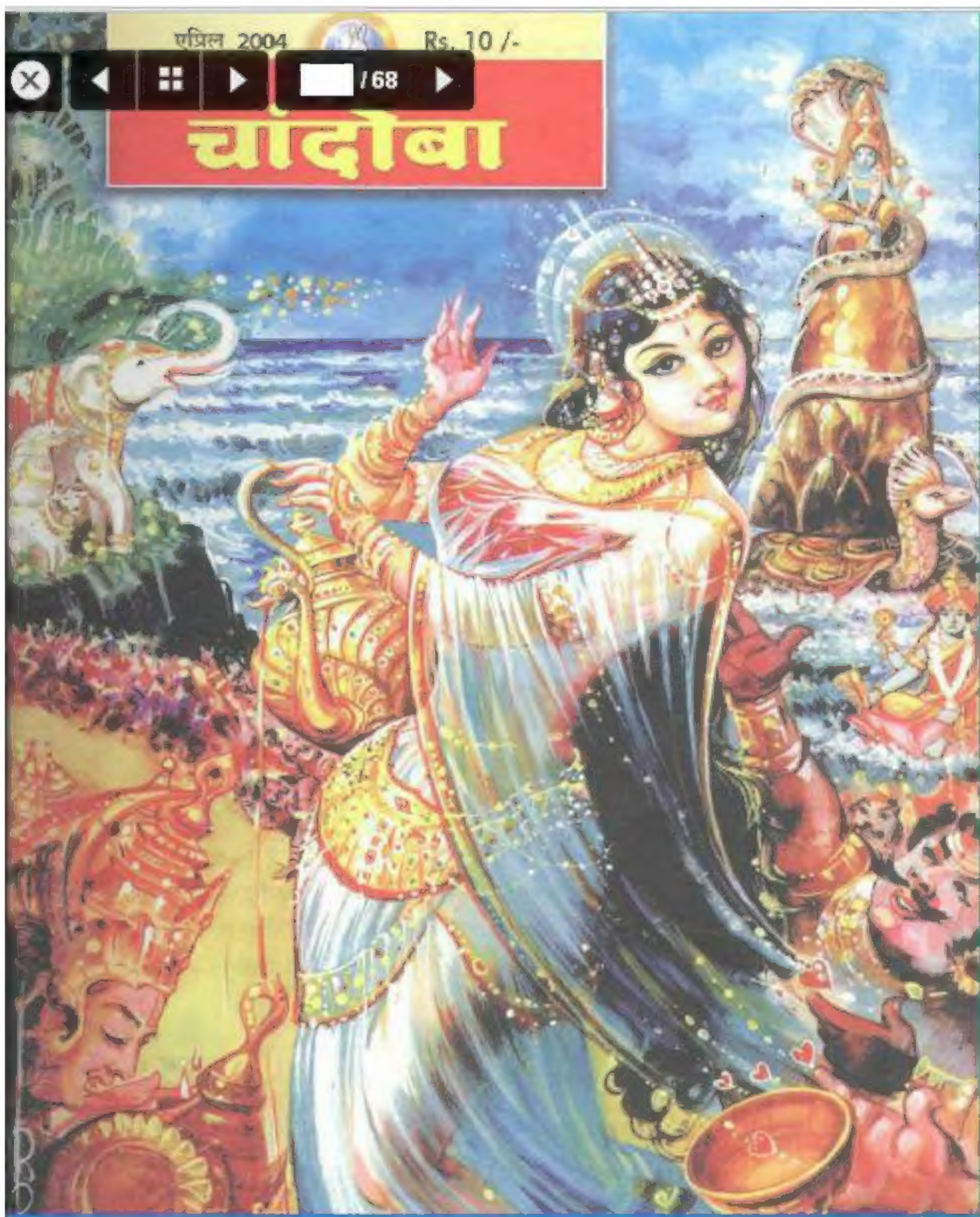

एप्रिल 2004

Rs. 10 /-

चांदोबा

सत्यवानाचा चमत्कार

भाग्यपुर्णित सत्यवान नांवाचा एक महापंडित राहत होता, त्याचे बोलणे फारच आकर्षक असे. त्याच्या या गुणाची लोक नेहमी भरपूर प्रशंसा करीत. तो अनेक शास्त्रविद्यांमध्ये पारंगत होता, पण तरीसुद्धा अगदी विनम्र होता. खर सगळ्यांचं तर प्रत्येक वाक्यंतच तो श्रवणपेक्षा श्रेष्ठ होता. नागरिकांचा त्याच्यावर आदरमिश्रित लोभ होता.

कीर्तिकामी नांवाचा एक विद्वान मुकताच त्या गांवात राहायला आला होता. आपल्याला प्रत्येक विषयत रस आहे असा त्याला गर्व होता. आपली स्तुती ऐकायला त्याला फार आवडत असे. त्यासाठी तो भरपूर खर्च करायलाही तयार होता.

शहरांत त्याचे कौतुक कानांला कुमारा येऊ नव्हता, म्हणून तो लहान गांवात राहायला आला होता. तिथे त्याने मोठे घर बांधले व शंभर उंबर सुपीक जमीन चिबल घेतली.

कीर्तिकामीच्या स्वमाचांतल्या या दोघांची माहिती काही स्वार्थी लोकांना रागवली, ते

त्याच्या आसपास घुटमळायला लागले. संधि मिळाली की तोंड पडटेपर्यंत त्याची त्रुटी करायला त्यांनी सुरुवात केली. आणि त्याच्या पैशावर ते चैन करू लागले.

कीर्तिकामीलाही हे भाग्यपुरी गांव आवडले. तो इथे आनंदात राहिला.

त्याची पत्नी सुवर्णा ही शहरांतच जन्मली व वाढली होती. तिला काही हे गांव फारसे रुचले नाही. कौतुकसुमने ऐकण्यासाठी चार उघट-सुभांच्या नादने आपला पती पाण्यासारखा पैसा खर्च करतो आहे, हे तिला मुळाच आवडत नव्हते. तिला याची चिंता लागून राहिली. म्हणून शहरांत राहणारा आवला भाऊ शुभाकर ह्याला तिने गांवात बोलावून घेतले.

शुभाकरने त्या गांवात आल्यावर एवूण परिस्थितीचा तोंड अंदाज घेतला, आपले थोरले मेघने आणि आपल्याकड करत नाही गैरसमज होऊ नये जरी त्याची इच्छा होती, म्हणून त्यांच्याशी

भाग्यश्री पोडुवाल

बोलतांना शब्दशब्द विमयाचा हत घालायला असे त्याने ठरवले. त्यांचे समजावण्यासाठी त्याने ठरवत की त्यांची स्तुती करूनच त्यांना आपण जिंकायचे!

एक दिवस शुभाकर कीर्तिकामीला म्हणाला, "काणत्याही देशांत बघितलं तरी गांवे ही त्या देशाच्या मणक्याची हाडे असल्यासारखी आरतात. गांवी येऊन स्थायिक व्हायचा तुमचा निर्णय अगदी स्तुत्य आहे. मला तुमचा फार कौतुक वाटतं वघा! पण आपण शेतीच्या कामापेक्षा व्यापारांत भारत यशस्वी व सावध आहात. तेव्हा शहरात जर इतत गैलात तर चांगला व्यापार उद्योग करून लाखों रुपये कमवण्याची ताकद तुमच्यांत आहे. मला खरंच तसं वाटतं. नव्हे, माही विनंती आहे तुम्हाला. बरदच्यास तुमच्यासाठी मी इथे भाग्य-पुर्णित राहीन आणि तुमची शेती लोभाळीन."

कीर्तिकामीने त्याचे हे बोलणं सरळसरळ उडवून लावले. तो शुभाकरला म्हणाला, "इथे मला चांगली लोकप्रियता मिळते आहे. शहरांत पैसा राख मिळत, पण इथल्यासारखा मानसमान, आदर नाही मिळत, मला हेच गांव आचळायला लागत आहे." आपले वेव्हाने असा उत्तर देणार हे शुभाकरला अगोदर ठाऊक होतंच. म्हणून त्याचे उत्तर ऐकले तरी निराश न होता त्याने शांत स्वरात म्हटलं, "भायोजे, गांवातले लोक पैशाला तितकंस महत्त्व देत नाहीत, ते प्रतिभेला जास्त महत्त्व देतात. पैसे नसले तरी निःस्वार्थी भावनेने ते कवि, पंडित व कलाकारांचा सन्मान करतात व त्यांच्याविषयी आगुडकी राखतात. तशी आपुलकी, आदर, या गांवात सत्यवानांना आहे. त्याला गांवात खूपच चांदोबा

मान आहे हे दिसून येतं. तुमची स्तुती उगाळणारे तुमचे मित्र स्वार्थी आहेत. तुमच्या पैशांवर चैन करायला टपलेले आहेत." अस सांगून त्याने खरी गोष्ट मेव्हण्याच्या कानावर घातली.

पण ते ऐकून कीर्तिकामीचा स्तनप जास्तच उफाळून आला. त्याच्या अभिमान दिवचला गेला. तोपर्यंत त्याच्या मनात सत्यवानाबद्दल आदराची भावना होती. आपल्या मेव्हण्याच्या बोलण्यावरून कीर्तिकामीला समजले की लोकप्रियतेच्या बाबतीत सत्यवान हाच त्याचा स्पर्धक आहे. आता कीर्तिकामी दोर पेटला आणि म्हणाला, "पैसा हाच परमेश्वर आहे. त्याने कोणतेही काम शक्य होते. त्या सत्यवानाच्या तोंडून मी बघीन की या जगांत माझ्यासारखा दुसरा कुणीही नाही! आता मी काय कातो ते तू बघतच राहशील!"

दुसऱ्या दिवशी त्याने सत्यवानाला निरोध धाडला, "मी आपला सत्कार करून आपल्याला कांही घन देणार आहे." सत्यवानाने उलट विचारले, "सत्कार? कशासाठी?"

सत्यवान असा प्रतिप्रश्न करेल अशी कीर्तिकामीला कल्पना नव्हती. तो बुचकळ्यांत पडला, "सत्कार करून घ्यायला नकार देणारा हा कसा माणूस आहे? तो अहंकारी तरी असेल नाहीतर महामूर्ख! गांवकरी अकारण त्याला इतका मान देतात आणि स्वतःची किंमत कमी करतात, मी हे सत्य स्पष्टपणे सांगित आणि त्यामुळे माझी प्रतिष्ठा वाढेल." त्याने शुभाकरला सांगितले.

त्या दिवशी कीर्तिकामी सत्यवानाच्या घरी गेला. सत्यवानाने त्याचे प्रेमाने स्वागत केले आणि येण्याचे कारण विचारले.

एप्रिल २००४

"प्रतिभेला भीरवमुकुट चढवण्याचा असेल तरी प्रतिभा असली पाहिजेच असे नाही. आपला सत्कार करायची माझी तीव्र इच्छा आहे. आपण त्याला नकार देऊ नये." असं म्हणून कीर्तिकामीने आपण येण्याचे कारण सांगितले.

"आपला हेतू स्तुत्य आहे. पण माझ्यात जी कांही प्रतिभा आहे, ती केवळ पंडितां धाट्याची आहे. त्यासाठी जर माझा सत्कार घेऊ गेला तर मला समाधान वाटेल. माझ्या विद्वत्तेमधला कोणता विषय आपल्याला भावला?" सत्यवानाने विचारले.

या प्रश्नाने कीर्तिकामीला धक्का बसला, पण तसं न दाखवता त्याने म्हटले, "महाराज, तुमचा इतका आग्रहच असेल तर माझा मोठेपणा तुम्हीच लोकांना सांगावा. कारण ही आपली जुनीच परंपरा आहे. सत्कार, सन्मान करणाऱ्यांची स्तुती करताना कवि, पंडितांची प्रशंसा कधीही यक्त नाही."

"तसं असेलही. श्रेष्ठतेमधे मी कांही आपल्या योग्यतेचा नाही. पण कोणत्या बाबतींत मी आपली स्तुती करे?" सत्यवानने विचारले.

"अहो, स्तुती करायची म्हणजे तर त्यांत एवढी बरेकसेड कशासाठी करायची? राहणेत मी एक यशस्वी व्यापारी होतो. माझे ते उद्योग सोडून मी इथे गांवात राहायला आलो आहे. हेच माझे मोठेपण हेच, माझे महत्त्व आहे की?" कीर्तिकामीने सांगितले.

"माझं मत आहे की प्रशंसा मिळवण्यासाठी जे खाता येतात, त्यांच्यापासून गांवाला कांहीच लाभ होत नाही. एकमेकांची स्तुतिरतने दुसऱ्यांचा गात बसणे हा विचार सगदी चुकीचा आहे."

चांदोबा

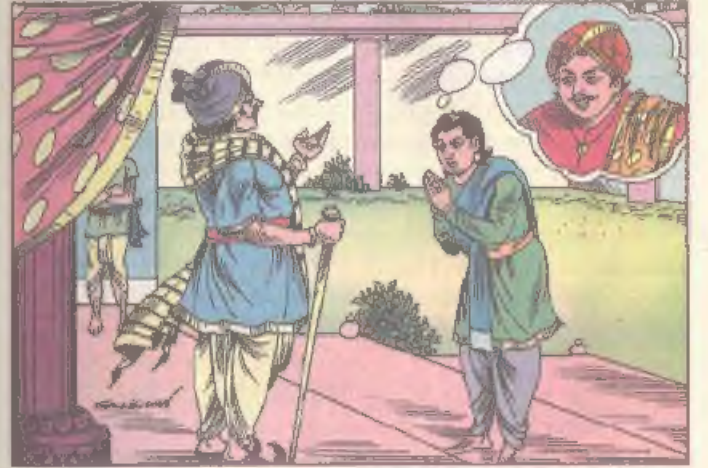
असं सत्यवानाने परछाडपणे सांगितले व कीर्तिकामीला निरोप दिला.

कीर्तिकामी संतापाने काळानिळा झाला. त्या दिवसापासून त्याने सत्यवानाविरुद्ध प्रचार करण्यास सुरवात केली. पक्षाच्या लोभाने कांही गांवकऱ्यांनी सत्यवानाला अहंमन्य ठरवले कारण त्याने कीर्तिकामीचा असा अपमान केला होता ना! कांही लोकांनी त्यावर विश्वास ठेवला, तर कांही जणांनी त्यावर विश्वास ठेवला नाही या प्रकारचा सत्यवानाने साफ दुर्लक्ष केले.

एक आठवड्यानंतर सत्यवान जेव्हा तळ्यांत आंबाळीला गेला होता, तेव्हा त्याचा पाय बसला आणि तो पायन्यावरून गडगडत खाली पडला. जखमजखम रक्तमारा विरस त्याला घरी खाटेवर पडून राहावे लागले.

या संघर्षात फरक ठेऊन कीर्तिकामी म्हणायला लागला, "मी जे कांही करतो, ते चांगले कार्य असते. म्हणून माझ्यावर भगवंताची कृपा आहे. जो माझ्याशी वाईट वागतो, त्याला भगवंत शिक्षा देतो." असं म्हणून त्याने आपल्या स्तुति-पाठकार्मांफत आपला प्रचार जरात जोरदार केला.

याचे मात्र सत्यवानाला वाईट वाटले. तो आपापिकान्याला घेऊन म्हणाला, "कीर्तिकामीने माझ्याविरुद्ध प्रचार केला, मला अहंकारी ठरवले, पण मी तिकडे अजिबात लक्ष दिले नाही. कारण ज्याला त्याला आपले मत बनवण्याचा संपूर्ण अधिकार असतो, पण मी पडलो, हा एक अपघात होता. त्याच्याद्वारे परमेश्वराने मला शिक्षा दिली, हे ऐकून मला नरे वाटले नाही. माझं यांत काय चुकलं होतं हे तुम्हीच मला सांगा व न्याय द्या."

चांदोबा

ग्रामाधिकार्याने या प्रकारीचा पाठपुरावा करायला सुरवात केली. त्यासाठी गांवातल्या देवीच्या देवळांत सभा भरवली गेली. गांवकऱ्यांचा ठाम विश्वास होता की ग्रामदेवता पुढाऱ्याच्या तोंडून कोण खरा नि कोण खोटा याचा निवाडा देते, या कारणाने सत्यवानाने कीर्तिकामीच्या अपमान केला आहे असा ठामपणे समजवला. एकहीजण पुढे आला नाही.

आपली बाजू मांडताना कीर्तिकामीने म्हटलं, "माझ्याबरोबर ज्यांनी थोडं व्यवहार आजपर्यंत केले, त्या सर्वांचे नेहमी नुकसानच झाले. माझी पत्नी खाली आहे की सत्यवान पाय धरून पडले, त्याचंही काय बहुतेक तरांचे काहीतरी असले पाहिजे." असं सांगून त्याने आपले म्हणणे पटवूनच प्रपत्न केला.

त्याचा पोकळ प्रस्ताव ऐकून तो खोरीच तक्रार करीत आहे हे ग्रामाधिकार्याला लगेच समजलं, त्याने कीर्तिकामीला म्हटलं, "तुमच्या बोलण्यात कितपत तथ्य आहे, हे पडताळून पाहण्यासाठी आपल्याला ग्रामदेवतेला कोल लावला पाहिजे."

एप्रिल २००४

12

चांदोबा

तेव्हा सत्यवानाने त्यांना म्हटले, "कीर्तिकामी झांच्या बोलण्यांत तथ्य आहे व खरेपणही आहे यावर माझा विश्वास आहे. त्यांची मी स्तुतिसुन्ने गावी म्हणून त्यांनी माझ्यावर दबाव आणला होता, आणि तसे करवचं मी राफ नाकारलं होतं. ही माझीच चूक झाली असावी, म्हणूनच देवाने मला अशी शिक्षा दिली असेल. त्याच्यासाठी देवीचा कौतुक करायलाय मागवला इका?"

त्याचे शब्द ऐकून ग्रामाधिकारी व इतर सारे लोक हसू लागले. कीर्तिकामी अपमानाच्या भाराने झमिडा झाला. तरी त्याच्या मेव्हण्याने त्याला सूचना दिलेली होती की प्रतिभावंतारी ठरू शकते नसा म्हणून! पण कीर्तिकामीने जाणूनबुजून ही चूक केली होती, त्याचा आला त्याला पश्चात्ताप झाला. त्याने शेवीचे काम शुभाकरावर सोपवले आणि तो शाहीत राहायला निघून गेला.

त्यानंतर त्या गांवात कीर्तिकामी कधीही आला नाही. तरीही भाग्यपुरीचे रहिवासी जेव्हा सत्यवानाच्या चांगुलपणाचे किस्से सांगत बसतात, त्या गोष्टीत कीर्तिकामीने कायमचे स्थान पटकावलेले आहे.

अस्वल्या मांत्रिक

5

(राजा जितकेंतुना शिक्षा देण्यासाठी अस्वल्या मांत्रिक कालीवर्मा आणि इतर लोकांना बरोबर नेऊन नगराच्या विंगेने जात होता, तेव्हा दुर्मुखराजाच्या सैनिकांनी त्याला थांबवले. मांत्रिकाने दुर्मुखाच्याजवळ जाऊन वधिकाना आपल्या मंत्रदेहाचा स्पर्श केला. त्यावर अस्वलाची आकृती असलेला परशू हवेंत फिरवत तो दुर्मुखाच्याकडे झपाट्याने, त्यानंतर...)

वधिक जेव्हा अचानक अस्वलाच्या रूपांत बदलला आणि चमकणारा परशू हातांत घेऊन दुर्मुखाजवळ तो चासून गेला, तेव्हा क्षणभर दुर्मुखदेखील चक्रावला. राजाचे रक्षण करायला त्यावेळी त्याचे अंगरक्षक पुढे आले, वधिकाने त्यांना लाथ मारून खाली पाडवले, आणि वेगाने तो दुर्मुखाच्या आसनाकडे चालून गेला.

तेव्हा दुर्मुख मोठ्याने ओरडून म्हणाला, "ऐक! आपले सैनिक कुठे आहेत? अंगरक्षक कुठे आहेत? या अस्वलाला रोखून त्याला

तत्परीने पागी पावा." ही आज्ञा देऊन दुर्मुख आपल्या आसनावरून उतरला. थोडे अंतर धावत जाऊन, उडी मारून आपल्या घोड्यावर तो सवार झाला. त्याच्याबरोबर एका अंगरक्षकाने पळतपळत जाऊन दुसऱ्या एका घोड्यावर उडी मारून तोही बसला.

चांदोबा

ही माहिती मिळून ते इथे येऊन पौंचण्यापूर्वीच हा मांत्रिक आपल्या अस्वलाकडून आपल्या सगळ्यांमार्ग मारून टाकील."

अंगरक्षक हे सांगत होता, तेव्हा राजा दुर्मुखने त्याच्यामागून येणाऱ्या अस्वल्या बघिकाला पाहून धोड्याला लसकारले. अस्वलाला पाहून घोडा घाबरला आणि जोराने पळत सुटला.

दुर्मुख राजा आणि त्याचे अंगरक्षकदेखील धोड्यावर बसून पळून जाताना पाहून कालीवर्मा हलाश हावा व अस्वल्या मांत्रिकांला म्हणाला, "गुहा इथे आसपास असलेल्या दुष्ट राज्यकर्त्यांपैकी एक आपल्या हातांत सांपडलाय आणि दुसरा बांचला मि निसटून गेला. मला नाही वाटत की त्याचा पाठलाग करून आपला अस्वल्या बघिक तबाला पकडू शकिल म्हणून!"

अस्वल्या मांत्रिकाने दुर्मुखच्या धोड्यामागून पळत जाणाऱ्या अस्वल्या बघिकाकडे एकसार नजर टाकली, व तो म्हणाला, "कालीवर्मा! जर

एप्रिल २००४

14

चांदोबा

दुर्मुख आपल्या बघिकाच्या परगुची शिकार झाला नाही, तरच आपण दोघे याचा निवाडा करा!" नंतर दुर्मुखचे मंडो व सल्लागार लिये होते, त्यांच्याकडे अस्वल्या मांत्रिकाने आपल्या चालधडक डोळ्यांनी बघितले आणि त्याने विचारले, "अरे, आता हे सांगा की तुम्ही मारे चंद्रशेखर नगरावर हल्ला करायला निघाला होतात ना? पण तुमची सेना कुठे आहे?"

दुर्मुखच्या सल्लागारांपैकी एकाचे या प्रश्नाचे उत्तर घोगन्या स्वातंत्र दिले, "आपण तर महा-मांत्रिक आहात, आजपर्यंत आमच्या सेनेचा पत्ता आपल्याला समजला नसेलच. तरीदेखील तुम्ही विचारला आहात म्हणून सांगतो. आमचे सैनिक नदीकांठावरच्या शेतांत शत्रूचा संहार करण्यासाठी आपापली शस्त्रे पाजळत आहेत."

हे उत्तर ऐकून अस्वल्या मांत्रिक मोठ्याने हंमत सुटला. आणि त्याने आरंभयाने गवोवरच्या मंत्री जीवगुप्तला विचारले, "अहो, चंद्रशेखर नगराचे गवोवर, दुर्मुखच्या सल्लागारांचे बोलणे ऐकलेत का?"

"महाराज! सगळीं बोलणी ऐकली. हे सगळे इत्य पाहिल्यावर मला वेड लागेल असं वाटायला लागलंय." जीवगुप्ताने उत्तर दिले,

"अरे, असं आहे का? कालीवर्मा आणि मलादेखील हा प्रदेश सोडून हिमालयाच्या शिखर-पर्वताकडे जायचे आहे; पण त्यापूर्वी आणखी काही लोकांची धमंद आम्हाला जिरवायची आहे आणि त्यांना वेड लागेल असं कतयचं आहे. काय महारंरी, ठीक आहे ना?" अस्वल्या मांत्रिकाने आपला मजदूर जमिनीवर आपटत म्हटले,

"ही सारी आपलीच कृपा आहे." जीवगुप्त

प्रत्येकाने संप्रपणे वांकून उतर दिले, तेव्हा कालीवर्माने आपलाईकडे बघत अस्वल्या मांत्रिकाला म्हटले, "तुम्हा वरच सैनिक भाते, नलवारी घेऊन आपल्याकडेच येत आहेत बघा." आरंभी तेलवार म्यानाने सैनिक उपसली आणि त्याने बरोबरच्या जितकेच राजाच्या सैनिकांना साबध राहण्याचा इशारा केला.

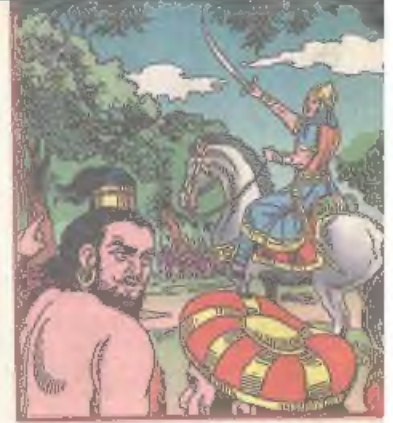
दुर्मुख राजाचे सल्लागार आतापर्यंत घाबलेले दिसत होते. भलक मांत्रिकाने त्यांना म्हटले, "अरे ऐका, तुमच्यापैकी एकजण पुढे जाऊन त्यांच्या सेनाप्रमुखाला समजावून सांगा की तुमच्या राजाची इथे काय दशा झालेली आहे तो जर मुखासारखा त्याने माझ्यावर किंवा माझ्या अनुयायांवर तर हल्ला कायचा प्रयत्न केला, तुम्हा लोकांचे बाघांत आणि त्यांचे हल्लाच्या स्वातंत्र मी जादूने रुपांतर करीन आणि त्यांना तुमचे भक्ष्य बनवून टाकीन."

"महामांत्रिक वाच्यासाठी अगदी बोक आहोत. ऐका, बंधूने, तुमच्या डोळ्यादेखतच यांनी आपल्या बघिकाचे भयंकर प्रत्यतामचे रुपांतर केलेय ते पाहिलंत ना?" जितगुप्ताने त्या सल्लागारांना सांगायले.

दुर्मुखराजाचे मंत्री आणि सल्लागार यांनी एकमेकांकडे पाहिले. त्यांच्यापैकी एकजण तिथून हल्ला आणि आपल्या दिशेने पुढे येणाऱ्या सैनिकांच्या प्रमुखांना समजावित म्हणाला, "आमचे महाराज परत येईपर्यंत या भयंकर मांत्रिकाच्या जाळांचे पाडन करणे हे आपल्या सर्वांच्या हिताचे आहे."

हे बोलणे ऐकून सेनाप्रमुख संतापला आणि आपल्या दलांतल्या पक्षास सैनिकांना उद्देशून

चांदोबा

म्हणाला, "तुम्ही सगळ्यांनी हे बोलणे ऐकले आहेतच. पण मी यासाठी फक्त एक जादूच समजतो. आपण सगळे मिळून या मांत्रिकावर आणि त्याच्या अनुयायांवर एकाच वेळी हल्ला करून त्यांचा बध करू शकणार नाही का?"

"पण यांत जर मांत्रिकाने आपल्याला जादूने हरीण नि बाघ बनवत तर" तर आपली काय अचस्था होईल? त्यांचादेखील विचार आपण केलाच पाहिजे." सैनिकांपैकी एका शंकासुराने विचार मांडला.

"सेनाप्रमुख महाराज! आम्ही दुर्मुखराजाचे अजल छातोय, म्हणून त्यांच्या संकटाच्यावेळी आम्ही आमचे प्राणदेखील त्यांच्यावरून ओवाळून टाकायला तयार आहोत, पण आमचे महाराज अजून शिवंत आहेत की नाहीत याची छात्री काय? जर त्या प्रयत्न अस्वलांनी आपल्या परातून आतापर्यंत महाराजांचा शिरच्छेद केला

15

एप्रिल २००४

अमला तर आमची हिंमत आणि राजनिष्ठा ही सारी बांधाच जाणार की!" आणखी एका सैनिकाने पुढे होऊन म्हटले.

हे शब्द ऐकून सेनाप्रमुखाच्या मनात लोभी विचार तरळू लागला, त्याने चव्कडे इष्टीक्षेप टाकला व त्याच्या मनात विचार आला, "जर आमच्या राजाचा बंध झाला अमला, तर मी स्वतःच सिंहसनावर बसायचा प्रयत्न कां करू नये?" आणि त्याने सैनिकांना म्हटले, "उगात वेळी आपण चंद्रशिला नगरावर चालून जायचा विचार बदलावा आणि उदयगिरीला परत जावे हे योग्य ठरेल."

मांत्रिकाने कालीवर्मा डोक्यांनी खुण करून सांगितले, "कालीवर्मा, मी तुला दुर्मुख राजाच्या सेनेचा प्रमुख म्हणून नेमलो आहे, एकदा त्याला विचारून तरी बघ, त्याचा हा सेनाप्रमुख त्याची तलवार तुझ्या हातात देतोय का?"

एप्रिल २००४

त्यानंतर कालीवर्मा सेनाप्रमुखाच्या आगदी जवळ जाऊन उंच आवाजात म्हणाला, "तुम्ही बाईच्या मुलूच शस्त्र ऐतले आहेत ना? तेव्हा तुम्हीच उगाफला निर्णय घ्या आणि मला सांगा, तुम्ही आपली तलवार माझ्या हातात घाल, की जमिनीत खुपसाव?"

सेनाप्रमुखाने कालीवर्मा आणि अस्वल्या मांत्रिकाच्या दिशेला बघितले. ततवार घेतलेला त्याचा हान कांपत होना, सेनाप्रमुखाने धाड्या आवाजात म्हणला, "जर मी माझी तलवार आपल्या हातात दिली तर त्याचा अर्थ असा होतो, की मी दुर्मुखराजांच्या विरुद्ध राजद्रोह करतो आहे. आपल्यासारख्या बुद्धिमान श्रेष्ठींनी आमच्या राजाशी छेद करायची आज्ञा देणे हे योग्य आहे का?"

"हा तर बुद्धिमानाचा विचारगुणच प्रगट आहे. पण तुमचा राजा तर एका अस्वलाला भिडून तुम्हाला सर्वांना संकटात लोटून पळून जातो, हे त्या राजाला शोभतं तरी का?" असं म्हणून अस्वल्या मांत्रिकाने सेनाप्रमुखाच्या बाजूला असलेल्या सैनिकांचा हात पकडून त्याला मागे वळवले. त्याच्या पाठीवर आपला मंत्रवृंद ठिकवून तो पुढे म्हणाला, "हे बघ, मी श्रेष्ठ एक मल्लाखाचा लेप लावतो, त्यामुळे तू आणि तुझे अनुयायी यांना नीट दिसत की तुमच्या राजाची काय दुरावस्था आहे ती!"

दुसऱ्याच क्षणी सैनिकांच्या पाठीवरचा रंगण भाग काळवंडला आणि चमकू लागला, त्यात एका अरण्यात राजा दुर्मुख घोड्याचा बसलेला आणि त्याचा अंगरक्षक हे स्पष्ट दिसत होते, त्यांचा पाठलाग करीत अस्वल्या बघिक पळत होता. एका

चांदोदा

झाडीच्या मागून एक हत्ती आपली सोंड हाडवीत बाहेर आला आणि ती राजा दुर्मुखच्या घोड्यावर लोंढेचा प्रहार करणार नितक्यात दुर्मुख जोरात ओरडला आणि त्याने आपला घोडा बळबला. अंगरक्षकासह तो दुसऱ्या दिशेला वळला म्हणून हत्तीच्या तडाख्यातून वाचला.

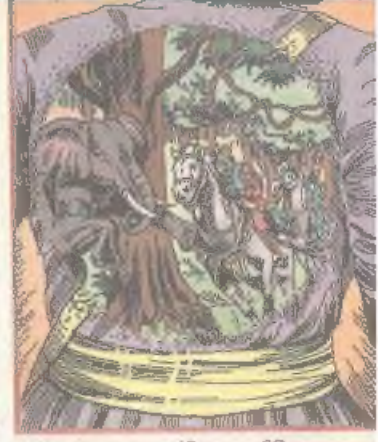
पण आता दुर्मुखचा पाठलाग करणाऱ्या अस्वल्या बघिकाचा समोरून येताना हत्तीने पाहिले व त्याला सोडले वर उचलण्यासाठी सोंड खाली वळवली. अस्वल्या मल्लाख चवताळला आणि त्याने हत्तीच्या सोंडेवर आपल्या परशूने वार केला.

सोंडेचा उर्ध्वा भाग अर्धवट लोंबकाळू लागला. हत्तीने नोक्याने चीत्कार केला व तो माने जाऊ लागला. तेव्हा अस्वल्या बघिकाने त्याच्या समोर उडी घेतली. हत्तीच्या गंडस्यट्यावर परशूच्या मुठने प्रहार करित बघिकाने गर्जना केली, "तो वुष्ट दुर्मुख कुठे आहे? त्याचं मस्तकच उठवून पाहिले."

या वेळात दुर्मुखराजा अरण्यातल्या झाडीत शिरला व दूरवर दौडत गेला होता, त्याला भीती वाटत होती की अस्वल्या बघिकाच्या सोंडीला आता तो हत्तीची त्याचा पाठलाग करत असावा. त्याच्या अंगरक्षकाने दुर्मुखला सूचना देत सधेतले, "महाराज! मला वाटतं की आपण रस्ता चुकलो आहोत आणि आपल्या राज्याची सीमा ओलांडून आपण भलतीकडेच जातो आहोत."

त्यावर दुर्मुखने रागावून त्याला फटकारले, "जरे मूर्ख! आपल्या प्राणापेक्षा राज्याची सीमा जास्त महत्वाची आहे का?" हे बोलून त्याने घोड्याला चांबकाचा फटका मारला.

चांदोदा

तिकडे अस्वल्या मांत्रिक त्या सैनिकाच्या पाठीवर आपल्या मंत्रवृंदात वार करीत बघला, "मी सैनिकाच्या पाठीवर जे मलम लापल होतं, ते ह्याने बिघडवलां. हाकत नाही. तुम्ही लोकांनी आपल्या राजाला पळताना स्वतःच्या डोक्यांनी पाहिले आहे, आता ह्याला काही उतर आहे का?" मांत्रिकाने सेनाप्रमुखाला व त्याच्या सैनिकांना विचारले. मांत्रिकाच्या शक्तीची चुणुक पाहिलेल्या दुर्मुखच्या सैनिकांनी एकदम आनाज उठवला, "आमच्याच सांग, आता आम्ही काय करायचं?"

"तोपर्यंत तुम्ही माझ्याबरोबर चंद्रशिला नगराला चला. तिथल्या राजा जितकेतुची विचारपूस करायची आहे. तेव्हा आता ऐका या क्षणापासून आता तुमचा नेता कालीवर्मा आहे." अस्वल्या मांत्रिकाने आज्ञा दिली.

त्यानंतर सर्वजण चंद्रशिला नगरीकडे जाऊ लागले, त्याच वेळेला तिकडे अरण्यात पळून जात

१७

एप्रिल २००४

असलाना दुर्मुखराजा व त्याच्या अंगरक्षकाला युद्धाच्या फांशामधे लपून बसलेल्या वरोडेखोऱ्यांच्या टोळीचा प्रमुख नागमल याने बघितले. नागमलाने आपल्या लोकांना सांगितले, "अरे बंधू, पुढच्या षोडशापर्यंत बसलेल्या माणसाचा पोशाख फाटून जसं वाटतंय की हा कुणा धनिक परिवारांतला असतो. त्याच्या माथून जाणारा माणूस त्याचा शैनिव किंवा सेबक असावा. जर आपण त्या दोघांना जिबित पकडलं तर त्यांच्या सुटकेसाठी त्यांच्या नातलगकांकडून एक मोठी रक्कम वसूल करता येईल."

त्यावेळी नागमलचा एक सहाय्यक आपल्या हातांतली दोरी इकडेतिकडे फिरवीत म्हणाला, "मालका! त्यांना समोर जाऊन जिवंत पकडणें इतकं मज्जत जमणार नाही. ते तसचरीने आपल्याशी लडतील. त्यापेक्षा ह्या दोरीचा फांस त्यांच्यावर टाकून त्यांच्यापैकी एकाला त्यांत अडकवले तर ते मात्र जमून जाईल."

"अरे, तू तर अगदी समजूतदार सत्ता दितास की रे! मग, ते इकडेच येत आहेत. आपल्या मुलुखाच्या सीमेच्या आत ते आले की सर्वात

प्रथम तू त्या पुढच्या षोडशावत्च्या माणसाच्या कमरेत तुझा फांस अडकव नि त्याला खेचून घे. त्या दुसऱ्याला आम्ही दोघे बघून वेळं." नागमलने सांगितलं

दुर्मुखराजा आणि त्याच्या अंगरक्षक या दोघांनाही त्या दार अगण्यांत असल्या मात्रिकाखेरीज अणखी काही धोका असू शकेल हा धिचाराही त्यांच्या मनात शिबता नाही. त्यांच्या मनात एकच चिंता होती. ती म्हणजे असल्या बाधिकापासून मूर्ख वळून जाणे!

जेव्हा दुर्मुख त्या झाडाखाली पोचला तेव्हा नागमलच्या सहाय्यकाने आपल्या हातांतल्या दोरीच्या फांस दुर्मुखकडे फेंकला. जेव्हा तो फांस ताऱ्याच्या कमरेभोवती पडला, तेव्हा त्या सहाय्यकाने तो फांस बर खेचला. थोडा वेळाने पुढे गेला. आणि दुर्मुख किंचाळून त्या दोरीमुळे लोंबकाळत राहिला. त्याच वेळी नागमल व त्याच्या दुसरा साथीदारदेखील तलवार परजत आणि ओरडत फांदीवरून बोराने उडी मारून दुर्मुखराजाच्या अंगरक्षकाच्या षोडशासमोरच उतरले.

(क्रमशः)

एप्रिल २००४

18

चांदोबा

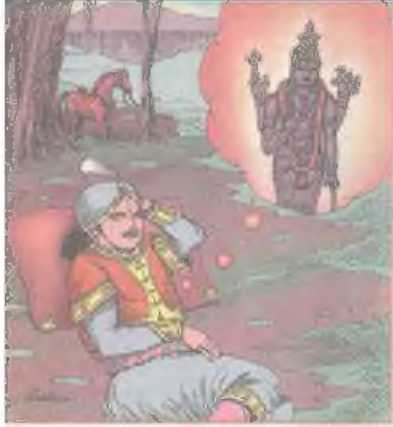

वेताल
कथा

शिल्प
योद्धा

निश्चयाचा पड्डा चिन्नमार्क पुन्हा उघडावत आला, आणि झाडावरून प्रेत घाली उतरवून त्याने खांबावर वेतले. नेहमीप्रमाणे तो स्मशानाच्या दिशेने जाऊन बसला. तेव्हा प्रेताच्या आंतल्या शेताने म्हणले, "रावन, तू एक महान राजा व्हावेस हे तू विसरास काय? तुझे कर्तव्य नीट पार पाडण्याचे सोडून तू उगीचच या स्मशानांत इतके काष्ट विचारणं झेलतो आहेस. तुझे हे सध्द धुरं करण्यासाठी तू किती त्रास सहन करतो आहेस ते पाहून मला फार आश्चर्य वाटतंय पण तुझे उद्दिष्ट सफल ठासून अविचारीपणाने तू हाती आलेले

एप्रिल २००४

तो मंत्रमुग्ध झाला.

दुषापर्यंत शिकार करून विश्रांति घेण्यासाठी राजा एका वृक्षाखाली पड्डडला आणि हळूहळू त्याला राह झोप लागली. झोपेत त्याला स्वप्न पडले. स्वप्नात त्याला राजचंराचे कुलदैवत चैत्रकेशव रत्नाग्नी, याचे वर्णन देते. देशाने स्वप्नांत राजाला सांगितले.

"परंतुवर माझे एक मंदिर होई. ते काळाच्या उदारात विलीन झालं. पर्यंताच्या पश्चिमेला एक गिऱ्याचा युक्त आहे. तिथे खोदलेली की तुला एक मूर्ती सापडेल. तू तिथे एक मंदिर बांध आणि तिथे त्या मूर्तीची त्यापना कर. त्यांतच तुझे आणि तुझ्या राज्याचे कल्याण आहे. मंदिर निर्माण करण्याचे काम तू नगरातचलाच्या गांवात मयूर नावाच्या शिल्पीवर सोपवू."

देवाने स्वप्नांत राजाला आदेश दिला.

वीरवर्धनला जाग आली तेव्हा त्याला स्वप्न आठवले. तो खुष झाला. नगरात परत आल्यावर त्याने मयूरला बोलावून सर्व हकीकत सांगितली व त्याला मंदिराचे काम करण्याची आज्ञा दिली.

त्यानुसार मयूर त्या ठिकाणी गेला आणि मंदिराच्या निर्मितीचे काम त्याने सुरू केले. ती मूर्ती गिऱ्याच्या झाडाखालच सापडली. परंतु अपेक्षेच्यापेक्षा कामाचा खर्च बांध बाटला. राज्याचा खजिना रिकामा झाला. सम्राटाना वार्षिक कर देणेही राजाला जमले नाही.

वृद्ध सम्राटाचा अचानक मृत्यू झाला आणि त्याचा मुलगा धीरसेन सम्राट बनला. तो अत्यंत लोभी होता. सर्व मांडविक राजांकडून तो जास्तीत जास्त कर वसूल करीत होता. वीरवर्धन राजावर त्याने वर भरण्यासाठी लगावला होता. वीरवर्धनने धीरसेनला आपली वर घेण्याची स्थिती नाही असे सांगितले.

ते फेकून धीरसेनला संताप आला आणि त्याने शोणपुरीवर आक्रमण करण्यासाठी आपले सैन्य धाडले. शोणपुरीच्या सीमेवर सैन्य पोचते आणि डोंगराच्या पायथ्याशी थांबले. डोंगरावर मधीन बांधलेले मंदिर दिसत होते. ते पाहून सैन्याचा सर सेनाप्रमुख म्हणाला, "याच मूळ कारण आहे हे मंदिर. तुम्ही जा आणि हे मंदिर पाहून राह्या."

सैनिक डोंगरावर गेले आणि राजनोपरांतून ते मंदिरात गेले. छुप कलाकुरासीने बटवेत्या द्वापरातच्या मूर्ती तैजिकानी पाहिल्या आणि ते अचंबित झाले. त्यांनी त्या मूर्तीचा विध्वंस करण्यापूर्वी एक चमत्कार घडला. द्वापरातच्या मूर्तीच्या डोळ्यांतून अश्रूधारा वाहू लागल्या.

सैनिक धयभीत झाले, ते डोंगरावरून उतरून खाली आले. सेनापतीकडून ही बातमी सम्राटाला कळली. कांहीतरी अपशकून घडेल असे त्याला वाटते आणि त्याने सैनिकांना परत बोलावले.

हे वृत्त कळताच शोणपुरीची जनता पराच आनंदित झाली. राजाने शिल्पी मयूराला बोलावले आणि राजा त्याला सांगवून म्हणाला,

"तू कोणत्या प्रकारचा शिल्पकार आहेस रे? तू अश्रू दाखवणाऱ्या मूर्ती केल्यास, त्यापेक्षा शशुरी तळवारीने लढतील असल्या मूर्ती तयार करण्याला पाहिजे होत्यास. लढाईत त्यांचा उपयोग तरी झाला असता. निदान आमच्यावर अशी दयनीय वेळ आली नसती."

मयूर गप्प बसला. तुरसऱ्याच दिवशी त्या डोंगराच्या पायथ्याशी त्याने दहा हजार खांबांचा एक मोठा मंडप निर्माण करण्याचे काम सुरू केले. प्रत्येक स्तंभावर घोडबाघर बसलेला एक सशस्त्र युद्धाला सज्ज, असा सैनिक असलेली शिल्पे खोदली गेली. त्या मंडपाच्या निर्मितीसाठी त्याने राजाकडून मिळालेली पारितोषिकाची रक्कमही खर्च केली. वेव्हा पैशाची गरज भासली, तेव्हा त्याने देशागिदारांकडून पैसे घेतले. दहा हजार

कोंरीव खांब असलेला मंडप अशा रीतीने पूर्ण झाला.

नंतर शिल्पी मयूर राजाला जाऊन भेटला आणि म्हणाला, "महाराज, याच्यापुढे आणण कुणाचे दास होऊन राहाणार नाही. आपले राज्य स्वतंत्र राहील."

राजाने शोणपुरी हे नवतंत्र राज्य असल्याची घोषणा केली. सम्राटास जेव्हा हे समजले, तेव्हा त्याने ताबडतोब खूप मोठे सैन्य शोणपुरीवर हल्ला करण्यासाठी पाठवले.

शिल्पी मयूर वेताच्या काठीतारखी बनून हातांत भेऊन बहा हजर खांबांच्या मंडपाजवळ आला. खांबावर कोरलेल्या पक्षा योद्ध्याला त्याने त्या काठीने स्पर्श करून धडले,

"हे वीरा, चल नीघ, तुझी तलवार तळपू दे, एप्रिल २००४

शत्रूवर तुटून पड, आणि आपल्या राजाज्ञा विषयशी मिल्खून दे."

ज्ञान, त्या खांबावरचे सारे सशस्त्र वीर योद्धे सजीव झाले आणि एकापाठोपाठ एक असे शत्रूसैन्याला सामोरे गेले. त्यांच्या सैन्यात ते मिसळले आणि एकच रणधुमाळी माजली. शत्रूचा त्काव लागला नाही आणि बौरवधन राजा जिकला.

वीरधर्मचा आनंद गगनांत मावेना. शिल्पी मयूरचा जाहीर सन्मान करण्यासाठी त्याने सभा बोलावली, परंतु मयूर मात्र तिथून नाहीस झाला. त्याचा खूप शोध केला, पण त्याचा शवाशिकाणा कुणालाच सापडला नाही.

ही गोष्ट सांगून वेताळाने राजाना विचारले, "राज, मयूरचे विचित्र वर्तन पाहून मला तर चांदोचा

वाटत की तो एक मूर्ख तरी असावा, नाहीतर अहंकारी असावा, आपल्या करामतीने, बुद्धिने त्याने राजाला विजय मिळवून दिला आणि स्वतः मात्र तिथून गेला. त्याला जर राजाचे बाणणे योग्य वाटले नव्हते तर तो मंडप बांधण्यात त्याने आपले सर्वस्व कां ओतले? इतके कष्ट कां केले? गारुड्या या प्राण्यांची उत्तरे माहीत असूनदेखील जर तू मौन पाळलेस तर तुझ्या मरुतकाची शंभर शकले होतील."

त्याला उत्तर देताना राजा म्हणाला,

"मयूर शिल्पी मूर्ख किंवा अहंकारी नव्हता. उलट तो फार बुद्धीमान होता. त्याने अश्रू दाखवणारे द्वारपाल निर्माण केले. पण ते त्याने जाणूनबुजून बनवले नव्हते.

त्याची कला, नैपुण्य व त्याची समर्पित भावना पाहून तरुस्त्रीमश्रा त्याच्यावर प्रसन्न झाली व तिने त्याला हे वरदान दिले होते. मयूराला याची कल्पना होती.

राजाने त्याच्या कलेची प्रशंसा केली नाही,

किंवा त्याचे अभिनंदन केले नाही. त्याच्या कलेचा उपयोग स्वतःच्या स्वार्थासाठी करायची राखाल इच्छा होती. कोणत्याही कलावंताला आपल्या कलेची प्रशंसा व्हावी जसं मनोमन वाटत असेल तो शासकाची मयूराला मिळाली नाही. त्याचे त्याला फार वाईट वाटले. पण त्याने आपले दुःख दाखवले नाही व राज्याच्या कल्याणासाठी तन मन धन अर्पण केले. राजाला विजय मिळवून दिला.

प्रजेला स्वातंत्र्य दिले, गजाने आणखी कांही अद्भुत गोष्टीची इच्छा प्रदर्शित करण्यापूर्वीच मयूर तिथून निघून गेला. राजाच्या सत्काराच्या लोभांत तो अडकला नाही आणि काम पूर्ण झाल्याबरोबर कुणालाही न रांगता चालला झाला."

राजाचे मौन भंग करण्यात सफल झालेला वेताळ शवासहित अदृश्य झाला आणि पुन्हा शाडावर जाऊन बसला.

(सुविवाच्या रचनेवर आधारित)

चांदोचा

23

एप्रिल २००४

भुताची कामगिरी

आश्रमांत राहणारे योगी आनंदानंद यांनी आपण देहत्याग करणार असल्याचे जाहीर केले. त्यांचे बंधू शंभरपेक्षा जास्त होते आणि आश्रमांतल्या विद्यार्थ्यांची व्यवस्था व शिक्षणक्रम याची जबाबदारी त्यांनी धारिली, या आपल्या एका शिष्यावर सौंपवली होती.

धीरानंद गुरूजींच्याजवळ येव्हा शकताच होता, तेव्हा गुरूजींनी त्याला सांगितले, "आश्रमांतल्या सर्व पवित्र वस्तूंची दयगय करू नकोस. त्या पेटीमध्ये एका कोपऱ्यात एक विचित्र आकाराचा दगड तुला सांगेल. तू जेव्हा शांतीपाठाचे मंत्र म्हणशील, तेव्हा तो दगड नदीत दाखून दे."

"आपली इच्छा मरेल तर त्या दगडात असं काय विशेष आहे, ते सांगत का?" धीरानंदाने

औत्सुक्यापोटी विचारले. "तो दगड मला एका मांत्रित मित्राने दिलेला होता. त्यात एक भूत राहिलं आहे, तो दगड जर कुणी जमिनीवर उभारेल, तर ते भूत बाहेर येईल आणि यज्ञ मागेत त्या भुताला काही अप्रयुक्त काम करता येत नाही. त्याला फक्त बारीकसाणेक चमत्कार, व हातडीचे प्रयोग शक्य असल्यामुळे तो घरातून चकित करता येतं. येथेवाकडे आकाश काढणं, हवेत चढून तरंगत येणे, असल्या गोष्टी ते भूत करीत राहतं. पण मुख्य अडचण ही आहे की ना ते भूत एकदा बाहेर आए, तर ते राग बसणार नाही. आपल्या मालकाला "ब्रह्म द्या" म्हणून ते राहणं सतावत राहील, जे तो दगड नदीत नैऋत दिला तरच ते शांत राहील." गुरूने स्पष्टीकरण दिले. पुढे त्यांनी सांगितलं, "आणि प्रकळ जर का ते

दाखलून बाहेर आजं तर ते पुन्हा दगडाच्या आंत तर जाणार नाहीच, पण आपल्या मालकाचा पिच्छाही सोडणार नाही. पण वर्षे उलटल्यानंतर ते आपोआप नाहीत होईल."

या प्रसंगानंतर गुरूजींची प्रकृति ह्मणताने खालावली. त्यांच्या सेवागुरूने सरे शिष्य गुल्ले. त्यांचा देहान्त झाल्यानंतर दुसऱ्या दिवशी धीरानंदाला त्या दगडाबद्दल आठवण झाली, त्याने ती पेटी खोदली व दगड शोधला. पण तो दगड तिथे सापडला नाही. त्यांनी गुरूजींच्या झोपडीतल्या सगळ्या पेढ्या खोदून पाहिल्या, पण दगड काही मिळाला नाही.

दोन दिवस गेल्यानंतर रात्रीच्या अंधारात धीरानंदाच्या दरवाजावर कुणीतरी थाप मारली, जगा झोऊन त्याने दारवाजा उघडला, गुरूजींचा आणखी एक शिष्य चंद्र हा बाहेर उभे होता, तो आपणकजवळच्या खोशांमात राहत होता आणि तिथून तो आश्रमांत येत असे.

"काय रे झालय? तू असा त्रासलेला कां दिखतो आहेस?" धीरानंदाने विचारलं.

"जरे मित्रा, मी तर अगदी तडबुदीत आलो आहे." चंद्रने उत्तर दिले. नंतर त्याने बसुकी दिवशी कीं गुरूजी व धीरानंदाचे त्या विचित्र दगडाबद्दलचे बोलणे त्याने दारवाजावर ऐकलं होतं.

"तो दगड चोरून नेण्याचा मोह मला अबरला नाही, ही मज्हा चूक झाली. मला वाटलं, की नाहीतरी तू तो दगड नदीत नेऊनच देणार होतार, आणि तुला त्याचा उपयोगही नव्हता. मी तो जमिनीवर आपटला आणि खरंच ते भूत झोळ्यांसाठी उभं राहिलं. माझ्याखेरीज इतर कुणाला ते दिसत नव्हतं. त्या भुताने काम मागितलं. मी गांवाच्या चौकांत गेली. तिथे बरीच मंडळी होती. मी त्यांना एक चमत्कार दाखवीन असं सांगितलं. मी त्या भुताला एका

झुडुपाला आम लावून थयला सांगितलं. त्याने ती आज्ञा पाळली आणि झुडुप आगीच्या ज्वाळांत लपेटलं. मग मी ती दिवसापासून सांगितली आणि ती आम विझली. गांवकरी चकित झाले खरे, पण त्यांना काही त्यांत आनंद बाळग नाही. मी घरी परत येतोय तो भूत "तुला काय द्या" म्हणून पाठीमागे आलं. मी त्याला आंगणातल्या झाडांना पाणी घालायला सांगितलं. त्याने सगळी झाडे जपटली आणि त्यांना पाणी घाललं. मी थकून झालो आणि त्याच्या रागाबरोबर पण माझ्या तणाचा त्याच्यावर काहीमात्र परिणाम झाला नाही किंवा त्याने जे चुकीचं काम केलं, त्याबद्दल त्याला खतही वाटली नाही. तो फक्त माझ्याकडे सारखी कशी काये मागत होता, की त्याच्यामुळे काहीतरी निरुपयोगी चमत्कार प्रकट राहायत.

मी त्याला सोन्याची आंगठी आणायला सांगितलं, दुसऱ्याच क्षणाला माझ्या हातांत एक आंगठी येऊन पडली, पण त्याच पेटी माझ्या बहिणीची आंगठी हरवली! त्याच्या अर्थ, भुतानेच तिच्या घोंटांतली आंगठी काढून घेतली होती."

महानगरपालिका, काठमाडौं २०

त्याने त्या खुन्याचे नाव बिल पर्विस आहे असे सांगितले बिल हा एका खुन्या व सभ्य कुटुंबातला होता गावातवल्हच असलेल्या पर्विस गावातून हे कुटुंब आलेले होते

मराठ्यांना गावठणीव अटक झाली मामला न्यायालयात गेला, बिलच्या तिसा शेजाऱ्यांची व दोघा नातेवाईकांची साक्ष घेतली गेली त्या सर्वांनी शपथपूर्वक सांगितले की खून झाला न्यायेची आगामी प्रगत्या घरातच होना त्याची बटुकदलीन वित्त्येक दिवसात वापरलेली नव्हती पण न्यायालयाचा विग्रवास घसत नव्हता बिल पर्विसला फाशीची शिक्षा झाली त्यान उच्च शिल १००४

नागचयात गचना केले पण त्याच आज पेटाळण्यात आला

त्याला ओळखणारे सगळेच वृक्षकल्यात पडले त्याने हा पुन्हा केला असत याचा विश्वासेच घसत नव्हता किश्या सचबंद्या पाद्रीने बिलची तुरुंगत जाऊन मेट घेतली त्यालाही वटन होत की हा मजूर निरपराधी आहे फाशी वाण्याच्या अदल्या रात्री रात्री पुन्हा जाऊन घेतला

बिलला नाखळदडनी बांधलेले होते, पण तो अतिशय शात व धीरगर्भर होता त्याने पाद्रीला सांगितले, मझ्या आत्म्याच्या मझ्याची मना बाळखी मारी

दुसरा दिवस उजळला १२ नोव्हेंबर १८९० हजारां कुरु खिया आणि मजरी गज्या मज्या चौकान जपली गावाचा शीफ आणि त्याच मझ्याक फाशीची सरी मेट त्यांनी आहे की नाही त्याची वावर खारी करीत होते एकरीस बर्षाचा तरुण शीतकरी, बिल पर्विस याला वषस्तभाच्या मंत्रावर सावकाशीने नेण्यात आले त्याला अटक करणाऱ्या शीफला त खुरी च वाटत होता शीफने त्यात विचारले 'किं तुला आकरीस काही सागायथ आहे का?'

बिलने सथ शात स्वरान उत्तर दिले मी खून केलेला नाही पण मला बाचवू शकणारे कुणी ना कुणी पुरुष कुठेतरी र्थी असू आहेत "

विचार बिल कुणीही रूढ आले नाहीत त्याचे हात धगो मळत बांधले गेले पण एकन बांधले त्याच्या मानेभोवती दोरीचा फलकाम अडकवला गेला सारा जनसमुदाय श्वास रोधून

तत्त्व रथा होता, शीरीफ म्हणाला "बिल पर्विस, नामश्वर तुला भवत करो)" आणि त्याने खटका झाला

काही क्षण सामोजण बाबरलेले होते त्यांचा आपापल्या डोळ्यावर विश्वासच घसेना त्याच्या नजरेमना त्या उघड्या जागत वर दाडीक तो विक्राम गळकास सकाळच्या वरयावराब हलत कुतत होना मग बिल पर्विस वुड होता त्या श्चरनपाखाळी जमिनीवर तो वैभुड पडलेला होता पण त्याचा श्वास चालू होता ती काळी टोपी त्याच्या खोब्यावर तशीच होती, आणि त्याचे हातपाय छट बांधलेले होते हे कस शक्य होत? त्या फासाटून तो खाली कसा काय पडला? सर्वांनाच ही रहस्यमय गोष्ट गोंधळून टाकणारी होती

शीरीफचे अधिकारी आगेपीला पुन्हा दुसऱ्या वेळेला फाशी टाण्यासाठी बोदून स्थलायला लागले पण तिथी पाद्रीबखान हटकत घेतली की नियतीने बिलला वाचवले होते, आता त्याला पुन्हा फासावर कशासाठी खटकाचयाचे? जमवाने पाद्रीच्या म्हणण्याला दुजारा दिले त आरडाओरडा करून 'हा चमत्कार झाला' म्हणून भाबडने गाफ व मजद लागले शीरीफ गोंधळला आणि होकाचा बाढल्या घमाणावरचा उत्साह पाहून त्यान धिलला पुन्हा तुरुंगत धाडले

पस्तु तिथला राज्यपाल मात्र नाद्व झाला बिल पर्विस दार्थ ठरत होता त्याला भोवपत फाशीची शिक्षा झाली होती पण जर तो जातला, तर त्याला पुन्हा फाशी दिल पाहिजे हा त्याचा सधा हिशोब होत वित्त्या बकिलांनी गज्याच्या चांदोबा

सर्वोच्च न्यायालयाकडे अजीजीने याचिका दाखल केली होती पण तीही फेटाळली गेली

१२ डिसेंबर १८९५ या दिवशी बिल पर्विसला पुन्हा फाशी देण्याचे ठरले; म्हणजे त्या चमत्कारामुळे तो बंधस्तभावहन बाबला त्यानतर सुभार दान वर्णनत हा श्चयस आज आशपी ह्या नेकालाच शाश्वत होना त्या शक्तीने जाल पर्विसा वेट्टी बाचवले होते त्याच शक्ती पुन्हा त्याचे रक्षण करील असा त्याला विश्वास होता

त्या दरम्यान कोणताही नवा फुलवा सापडला नव्हता या हतभागी प्राणसावर शेंवटची कुपाळू छही करावी म्हणून सरकारने त्याची खानगी कोलबियामधल्या तुरुंगातून त्याच्या मूळ गावातल्या, पर्विसमधल्या छोट्या, मोडकळीस आलेल्या तुरुंगात केली त्यामुळे त्याच्या आयुष्यातले शेंवटचे काही लाठवडे तो त्याच्या निकटवर्तीयाच्या जवळच राहू शकला असता

मध्यरात्र झाली होती. एकदोन दिवसच राहिले होते, अशा वेळेला त्या गावानला जबाब तुरुगावर चालून झाला, पहारेकऱ्यांना बाजूला सरावून त्या लोकांनी विल पर्विसला सोडवले. राज्यपाल भलताच सत्तापती. विल पर्विसला पकडून देऊन त्यांना मुक्त करणाऱ्या लोकांची नावे सांगणाऱ्यास त्याने मोठी ब्रिम्मे जाहीर केली. ती बक्षिसे घेण्यासाठी कुणीही गांवकरी पुढे आले नाहीत. त्या सर्वांना विलची मुटुका कुणी केली ते माहीन होत. शिवाय विल पर्विस आपल्या कुटुंबाबरोबर डॉंगरापतीकडच्या जंगमात राहता होता हेही समजून ठरक होत.

तेवढ्यात त्या राज्यपालाची अधिकाराची मुद्रा सपती. त्याच्यानंतर येणाऱ्या राज्यपालाने आपल्या निवडणुकीच्या प्रचारान विल पर्विसची शिक्षा कमी करण्याचा शब्द दिला होता, विल आणि होऊन सरकारच्या स्वाधीन झाला, राज्यपालाने शब्द पाळला आणि विलची फांशीची शिक्षा रद्द करून त्याला साथी जन्मठेपेची शिक्षा सुनावली.

दोन वर्षे उलटल्यानंतर हजारा गाराविकातक एक विनंती अर्ज देण्यात आला. त्या सद्माल ज्या न्यायाधीशाने विल पर्विसला मृत्युदंडाची शिक्षा दिली होती, त्या न्यायाधीशानेदेखील सही केली होती. अखेरीस आरोपीला माफी मिळाली आणि त्याला मुक्त केले गेले. विल परत आपल्या शेतावर काम करू लागला. लोकांचे त्याने चर्चेच्या उपवेशकाच्या देखण्या मुलीशी लग्न केले आणि त्याच्या आनंदी मसारात त्याला अकरा मुले झाली.

एप्रिल २००४

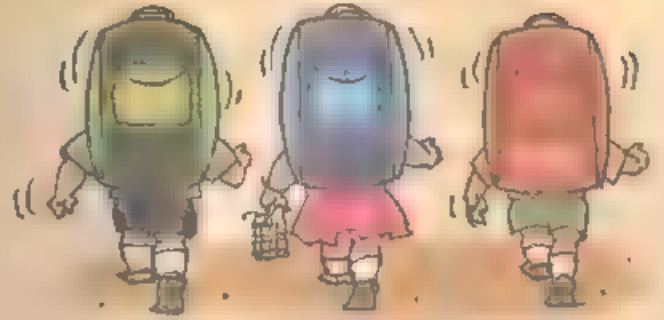
एण विल बकलीचा खून कुणी केला हे मात्र गूढच राहिले. अशीच काही वर्षे उलटती आणि एके दिवशी एक जुना मळेकरी ज्यो बिअर्ड मरणासन्न होता त्याने दू खी अंत करणानेकडुती दिली की व्हाईटकॅप्स (पाहरी टोपी) गटाच्या दुसऱ्या एका सभासदाबरोबर त्यान बकलीचा खून केल्या होता. ही स्मरनाटी बातमी त्या मार्गात परमत्री, सरकारने आपली चूक मान्य केली व नुकसान भरपाईदाखल विल पर्विसला पांच हजार डॉलर्स दिले. विल बकलीने विल पर्विसचे नांव चुकून घेतले होते का? की तो सप्रजुतीचा घाटाळा होता?

विल पर्विस मृत्यूच्या दाढेतून फक्त आठ ता निव्वळत योगायोग होता का? की तो व त्याचे हिनवितक यांची अन्नळ धडा आणि यत्नपूर्वक प्रार्थना यांचे फळ म्हणून तो 'सत्यकार घडला'.

30

खास बातम्या

शाळेच्या दस्तारांना निरोप

एका नोकरीची शिन्ती जिगमगध तीन लोकांमधून एकदा इतर घडणूक घडत जाताना दिसते. त्यांच्या इतरका LKG, KG व HIG अशी लेव्हल आहेत. त्यांचा वेळापत्रक त्या इतरका व घडणूक जीवनी शाळेत जाताना रोज पुस्तकाचे इतरके औस्रे न्यायला हवे कांस्या विषयाचा जाणवता. याच सभेत देखील यामी चर्चा झालेली आहे.

अशा विचारना सभेत या सरकारी समूहाना सान्या देशभर केंद्रीय विद्यालय चालवली जाताना यानी हा बायोन पुढाकार घेतला आहे, मुलांच्या पाठीवरचे पुस्तकाचे ओझे कमी करण्याचा यत्न यानी करू केला आहे. यापुढे पहिली व दुसरी इयत्तेमधल्या विद्यार्थ्यांनी शाळेत जाताना पुस्तक न्यायला नाहीत असा त्यांनी निर्णय घेतला आहे.

यानीचे बायोन पुस्तक व बायोनच्या यानी शाळेतच ठेवायची, व इतरकाकाली घरी जाताना किंवा शाळेतच ठेवायची नाहीत अशी ही योजना आहे.

त्यासाठी यानी पुढाकार घेता जाणार नाही. त्याचा फायदा वेळ ते आपल्या इच्छेनुसार करतील. यानीचे यानीचे - खेळ, वाचन, बायोन, छंद किंवा टीव्ही पहाणे. अनेक महिन्यांच्या शाळेतील यानीचे व यानीचे केल्यानंतरच हा निर्णय घेण्यात आलेला आहे.

या नव्या यानीचे नव्या हळूहळू इतर यानीचे वगळता ही पद्धत सुरू करतील असा या संघटनेचा यानीचे आहे.

सादार्ता

31

एप्रिल २००४

भरलेले ताट

कमलपूरान राहणाऱ्या विद्यानाथला कोणतीही विद्या चटकून आत्मसात होऊ असे इतरांप्रमाणे म्हणू नव्हतं त्याला करावी लागत नव्हती. प्रथम त्याने वेदांचा अभ्यास केला त्यानंतर सगण, वैयकी व ज्वालिष विद्यांचा अभ्यास तो करीत होता. त्यापैकी कोणत्याही एका विद्येचा खास अभ्यास करून त्याने त्याने प्राविण्य मिळवले नाही म्हणून लोक त्याचे प्रर्थेकचे ज्ञान आहे अस म्हणून त्याची टिंगल करत व आपसात त्याला कुत्सेतपण हसत असत पण विद्यानाथला मात्र वाटायचं की ते लोक मत्स्यापोटी त्याची टाकळी करताहेत, आणि म्हणून तो त्यांना फारशी विमान देऊ नसे कधीकधी त्याला वाटायचं की ज्या गावात त्याच्या पाडित्याबद्दल लोकांना आदर वाटत नाही, असल्या गावाबद्दल गावात राहिल्याच तरी कशासाठी?

आपल्या मुलाची ही विचारसरणी पाहून त्याच्या आईवडिलांना त्याची फार काळजी वाटत होती त्याचे भावी आयुष्य कसे असेल

याचा विचार त्याचे मन कुतूहल होतं त्याच्याने विद्यानाथची वावणी एका मुलीचे स्थळ आपल्या या दुशार भाच्यासोठी घेऊन आली विद्यानाथच्या आईने उदासवाण्या चेहऱ्याने आपल्या मुलाला बघविलं. 'वैद्यनाथ' या नावाने तो जन्मला होता. पर्सियेनी सांगितली त्यावर मावशी म्हणारी 'आज एकदा लक्ष झालं ना की सारां करी तूच होईल मी जी मुलगी सुचवते आहे ना ती फार दुशार आणि सुस्थभावी आहे दिव्ययन ही चांगली आहे विद्यानाथला अगदी योग्य टोळ आणि त्याला नीट मार्गदर्शन ती करील बघ!

आईवडिलांनी विद्यानाथचे मन वेळवेळी ३ फी प्रियवदाशी त्याचे लग्न झाले मासगी ३० त्यानंतर थोड्याच दिवसात प्रियवदाने आपल्या पतीचा पती अत्यंत बुद्धिमान आहे हे तिच्या लक्षात आले होय, पण त्याच्या मनात फाजील आत्मविश्वास असल्यामुळे कोणत्याही एका विषयात त्याची बुद्धि स्थिर राहत नव्हती

विनय रत्नोनी

कामगजी प्रियवदा नव्यावर पाहो आग्रावला निघता. इतर विद्यानाथने तिच्याबरोबर यावे असे तिने सुचवले विद्यानाथची इच्छा नव्हती. पण नाराजीने तो तिच्याबरोबर निघला. वाटेत काटेरी झाडेसुद्धा होती तिथे एका झाडाजवळ एक मुलगा जमिनीपास पडलेला त्यांना दिसला, तो वेदनेत लडफडत होता आणि त्याच्या तोंडानून पेंस येत होता, प्रियवदा खटकून म्हणाली, "हासा साप वाचनेला दिसतोय!"

हागलीच विद्यानाथने त्या मुठुपापधलीच काही औषधी पाने नोडून आणली, त्याचा रस हातावर घर्षून बोकून काढला, आणि त्या मुलाच्या तोंडात घातला आणखी काही पानांचा रस काढून साप चावलेल्या जागेवरदेखील त्याने लावला त्या मुलाच्या वेदना हळूहळू कमी होऊ थांबल्या पंधरावीस मिनिटांनंतर तो उठून बसला व नंतर उभा राहिला हे पाहून प्रियवदाला विद्यानाथच्या वैद्यकीच्या ज्ञानाबद्दल विश्वास वाटायला लागला

सा घटनेनंतर एक आठवडा गेला त्या गावात एका गायकाची गाण्याची मेफल झाली विद्यानाथ प्रियवदासह त्या कार्यक्रमातला गेला पण संपूर्ण कार्यक्रम ऐकण्यापूर्वीच विद्यानाथने प्रियवदाला आपले असमाधान व नाराजी व्यक्त करीत म्हटलं "हा नसक अजून तयार झालेला नाही, अर्धाकड्या आहे ना ताल, ना लय, छे!" असं म्हणून तो घरी जायला निघाला.

प्रियवदालाही नाईजानाने त्याच्याबरोबर ठठणे भाग पडले सत्त्यावर कुणी नव्हते ती विद्यानाथला म्हणाली, "तुम्ही एखाद्या रंगार्ची आलापी मला जरा गुणगुण दाखवा की!"

चांदेबा

विद्यानाथने यमन रंगातले एक मीत तिला हळू आवाजाने गाऊन दाखवले त्याचा आवाज फारच छान होता त्याचे गायन तिला आवडले तिने विचारले 'या संगीतविद्येचाच तुम्ही आणखी अभ्यास का करीत नाही?' तुम्ही एक चांगले गायक व्हाल की?"

अग, चांगला गायक व्हायला काय काय हवं असत ते सांगशील की?" विद्यानाथने ठसठ प्रश्न केला

"कुण श्रेष्ठ संगीतकाराचे शिष्यत्व पत्करा ' प्रियवदाने सांगितलं

"भाइयापेक्षा श्रेष्ठ संगीतज्ञ जवळपास कुणी असला तरच त्याबद्दल विचार करायचा, नाहीतर कशासाठी?" असं बोलून विद्यानाथला भाभरा पुढे जाऊ लागला

पलीच हे उत्तर ऐकून प्रियवदा मनात समजली की तो चांगलाच अडकारी आहे

३०

एप्रिल २००४

दुसऱ्या दिवशी प्रियंवदाच्या माहेराहून एक नोकर आला. तिच्या आईने त्याच्याबरोबर काही फराळाचे पदार्थ पाठवले होते, ते घायला तो आला होता परंतु येताना प्रियंवदाकडून एक खुप्यालीचे पत्र घेऊन यायला त्याला सांगितलेले होते.

प्रियचद्रान् त्वा भक्षयान् नैवायत्त शब्दे
 अत्र त्वात्वा द्रव्यात्वा द्रव्यं भक्षयान् भूत्वा गंधी
 एत ज्ञायते स्वस्तिनिने घरात्ने रामधाम
 आत्मानं रात्री आत्मानं निन एक स्वस्तिभर पत्र
 लिखिते रात्री यदा तिला इष्ट लयात्

विद्यायास्यते उत्तरयुक्तं मे पत्र वाच्यते त्वे
 लिखितं हाते इध मय काहीं क्षेमकुल भाहि
 मया रत्नदेवभावेन्या नाट्यप्रमाण आह्वेन हसकर
 नई श्रीत त्वा भवतल अस्त पण त्याची वृत्ती
 न पदार्थ खणाय रश्मि कळते मी चत व त्याचा
 भानद का तागाळा मोहित मयत

त्यं चा त्वभावं त्माच्च आहे तं च्छाते
निष्ठातं चैव आहतं मरीतञ्च भोहेत आणखी
ज्वांतं प्रशस्त्राचीदृष्टिस्त त्याना शमनं माहती
तह जी हं ॥००॥ १५० ॥ एकमेकांना अडसर दनून
राहिले आहेत त्यामुळे तुमचे चावईवाप

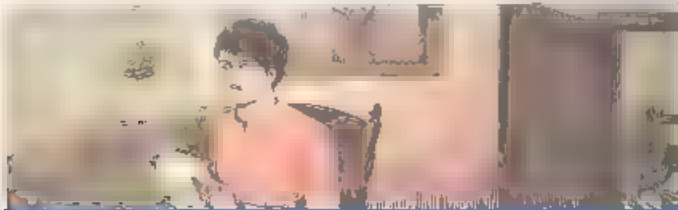
काशत्याही विद्येचं साथी र सत्यं अपस्तं कर्तुं न
नाहीत

मी दया विद्वानाची पत्नी आहे अस मना
मोठ्या जमिनीने मंगला भान राहिले असा
मना तुम्ही आशिर्वाद द्या

विद्यमानं ते पत्रं पृथ्वा नीतं वाचते त्याना
आधत्या स्वप्रवातं वैगुण्य लक्षत आसं त्याच्या
पत्नीने आजपर्यंत चक्रा शब्दांनीही त्यालं दुखिले
तद्दले एण तिच्या मनाने दुःख त्याका कळतं
त्यालं बैरागी व्यसमायाचलन आळख व आदर
होता म्हणून त्यानं त्याच्यावर लक्ष केंद्रित करून
दुःखाची रंजना करायचाचं ठरवले

त्याचा रात्री नीट झोप लागला नाही सकाळी
तो घुलून म्हाणाला गिरिवद। नृम झे होळ
उघडलेस त्या दिवशी मळस्य औषधामुळे आपण
या मुलाचे प्राण वाचवू शकतो मी आता याचे
पुढचे शिक्षण घेण्यासाठी वर्षभर गुलुगुई जाईन
तोपर्यंत तुला इथे एकटे गहाटे लागेल

विशेषांथच्या स्वभावानस हे परिवर्तन पाहून
त्याच्या आइवाडिलाना व पत्नीला ५. अनंदा
ज्ञाना वर्षभर जास्त अभ्यास करून विद्यानाथ
एक चांगला वैद्य बनूनच घरी परत आला

वाचकासाठी कथास्पर्धा
सर्वोत्तम प्रवेशिकेला रु. २५०/-चे पारितोषिक

स्वातंत्र्य ग्राह्य वाचा

जान मरना तकका भावत होते, त्याची हाणामारी
मृत हाण्यापूर्वी हस्त्यातल्या इतर मंडळींनी त्यांना
त्याच्याकडे नेले. या गुरूश्रीला मंडी हाण्याची भयान
कथायची होती. मी ते त्याला जाह्याला देई की आता
ह मरणाने को हो स्यालाय आता आता मी ते देऊ देत
- ही विहिचने ते मृत - काही

कुरुता इसम स्वाध्याय-श्रमना मरणाणा स हैये ही
नागरी माझीच आहे सोप्या रीत ती वानर पाहायना
जुलवी झोती

न्यायाधीशाना ती प्रोग्रेस वा त शक्ती आणि म्हणून या बाबत कायानी प्रोव्हेंस राहा
असेहीस इथच सापडणे आहे ज्या क्षीर तैलाची दोन हात येता तिथेचुद्ध होताना वर
अति कुशी दाखोवली ही आठो

उपरा श्रवणानां शब्द ज्ञानं त्रिभिः तैः भागैः का' न्यायाधीशानां (३) + ३ = ६ । ६ + ६ = १२ । १२ + १२ = २४ । २४ + २४ = ४८ । ४८ + ४८ = ९६ । ९६ + ९६ = १९२ । १९२ + १९२ = ३८४ । ३८४ + ३८४ = ७६८ । ७६८ + ७६८ = १५३६ । १५३६ + १५३६ = ३०७२ । ३०७२ + ३०७२ = ६१४४ । ६१४४ + ६१४४ = १२२८८ । १२२८८ + १२२८८ = २४५७६ । २४५७६ + २४५७६ = ४९१५२ । ४९१५२ + ४९१५२ = ९८३०४ । ९८३०४ + ९८३०४ = १९६६०८ । १९६६०८ + १९६६०८ = ३९३२१६ । ३९३२१६ + ३९३२१६ = ७८६४३२ । ७८६४३२ + ७८६४३२ = १५७२८६४ । १५७२८६४ + १५७२८६४ = ३१४५७२८ । ३१४५७२८ + ३१४५७२८ = ६२९१४५६ । ६२९१४५६ + ६२९१४५६ = १२५८२९१२ । १२५८२९१२ + १२५८२९१२ = २५१६५८२४ । २५१६५८२४ + २५१६५८२४ = ५०३३१६४८ । ५०३३१६४८ + ५०३३१६४८ = १००६६३२९६ । १००६६३२९६ + १००६६३२९६ = २०१३२६५९२ । २०१३२६५९२ + २०१३२६५९२ = ४०२६५३१८४ । ४०२६५३१८४ + ४०२६५३१८४ = ८०५३०६३६८ । ८०५३०६३६८ + ८०५३०६३६८ = १६१०६१२७३६ । १६१०६१२७३६ + १६१०६१२७३६ = ३२२१२२५४७२ । ३२२१२२५४७२ + ३२२१२२५४७२ = ६४४२४५०९४४ । ६४४२४५०९४४ + ६४४२४५०९४४ = १२८८४९०१८८८ । १२८८४९०१८८८ + १२८८४९०१८८८ = २५७६९८०३७७६ । २५७६९८०३७७६ + २५७६९८०३७७६ = ५१५३९६०७५५२ । ५१५३९६०७५५२ + ५१५३९६०७५५२ = १०३०७९२१५१०४ । १०३०७९२१५१०४ + १०३०७९२१५१०४ = २०६१५८४३०२०८ । २०६१५८४३०२०८ + २०६१५८४३०२०८ = ४१२३१६८६०४१६ । ४१२३१६८६०४१६ + ४१२३१६८६०४१६ = ८२४६३३७२०८३२ । ८२४६३३७२०८३२ + ८२४६३३७२०८३२ = १६४९२६७४०१६६४ । १६४९२६७४०१६६४ + १६४९२६७४०१६६४ = ३२९८५३४८०३३२८ । ३२९८५३४८०३३२८ + ३२९८५३४८०३३२८ = ६५९७०६९६०६६५६ । ६५९७०६९६०६६५६ + ६५९७०६९६०६६५६ = १३१९४१३९२१३३३१२ । १३१९४१३९२१३३३१२ + १३१९४१३९२१३३३१२ = २६३८८२७८४२६६६२४ । २६३८८२७८४२६६६२४ + २६३८८२७८४२६६६२४ = ५२७७६५५६८५३३३२४८ । ५२७७६५५६८५३३३२४८ + ५२७७६५५६८५३३३२४८ = १०५५५३११३७०६६६४९६ । १०५५५३११३७०६६६४९६ + १०५५५३११३७०६६६४९६ = २१११०६२२७४१३३३२९९२ । २१११०६२२७४१३३३२९९२ + २१११०६२२७४१३३३२९९२ = ४२२२१२४५४८२६६६५९८४ । ४२२२१२४५४८२६६६५९८४ + ४२२२१२४५४८२६६६५९८४ = ८४४४२४९०९७६३३३३१९६८ । ८४४४२४९०९७६३३३३१९६८ + ८४४४२४९०९७६३३३३१९६८ = १६८८८४९८१९५२६६६६३९३६ । १६८८८४९८१९५२६६६६३९३६ + १६८८८४९८१९५२६६६६३९३६ = ३३७७६९९६३९०३३३३२७८७२ । ३३७७६९९६३९०३३३३२७८७२ + ३३७७६९९६३९०३३३३२७८७२ = ६७५५३९९२७८०६६६६५५७५४४ । ६७५५३९९२७८०६६६६५५७५४४ + ६७५५३९९२७८०६६६६५५७५४४ = १३५१०७९८५६१३३३३३११५१०८८ । १३५१०७९८५६१३३३३३११५१०८८ + १३५१०७९८५६१३३३३३११५१०८८ = २७०२१५९७१२२६६६६६२२०२१७६ । २७०२१५९७१२२६६६६६२२०२१७६ + २७०२१५९७१२२६६६६६२२०२१७६ = ५४०४३१९४२२४५३३३३२४०४३५२ । ५४०४३१९४२२४५३३३३२४०४३५२ + ५४०४३१९४२२४५३३३३२४०४३५२ = १०८०८६३८८४४९०६६६६४८०८६७४ । १०८०८६३८८४४९०६६६६४८०८६७४ + १०८०८६३८८४४९०६६६६४८०८६७४ = २१६१७२७७६८९१२१३३३३२१६१७३४८ । २१६१७२७७६८९१२१३३३३२१६१७३४८ + २१६१७२७७६८९१२१३३३३२१६१७३४८ = ४३२३४५५५३७८२४२६६६६४३२३४६९६ । ४३२३४५५५३७८२४२६६६६४३२३४६९६ + ४३२३४५५५

गुप्तचो पानेलेल्या १२० १२० शब्दात लिहता गाई आपच्छाळते व्हा शोकीगत गळून पडला
त्यावर बाचा आण मूर्खा असे लिहून खोलीत झपट त्यामाघत जोडून पाहिले

शिवरची तारीख २० एप्रिल २००४

नव

जन्मनाशील

धनञ्जय प्रज्ञा

यद्य

२१६६८ गाय

मिनःकां

प्रातःकाली संधी

पर्यटन व वन

खडकारवालचा झरा

फार पूर्वी काशी येथे ब्रह्मदेव नद्याचा राजा राज्य करीत असता बोधिसत्त्वानी एका व्यापारी कूटुंबात अवतार धारण केला. ब्रह्मदेव आल्यावर त्यांनी मोठा व्यापार सुरू केला. पांचशे वर्षे गाड्यात मांस भरून घेऊन ते देशभर व्यापार करू लागले.

एकदा ते आपल्या गाड्याचा ताडा घेऊन व्यापाऱ्याला निघाले असता बाळवंताच्या प्रदेशात पोचले तो बाळवंताचा प्रदेश साठ योजन लांबीचा होता. तेथील वाळू फार घातक होती. शतकी की सुटीत वाळू घेतली तर बोद्याच्या तेचक्यातून ती गळून जाई. गाडीच्या वेळेला त्या प्रदेशात हवा थंडगण असते परंतु सूर्योदयाच्या सन्यासाने वाळू फार गरम होऊन जाते. त्याची भीतीून चालत्यांसरखे वारे म्हणून दिवसा वाळवंटातून प्रवास करणे अशक्य होते. सर्व प्रवासी बाळवंतातून प्रवास करायचा झाला की गाडीच प्रवास करीत त्याचप्रमाणे त्यांना

सागरी रस्ता, पाणी व लाकूडफाट रांगवर घेऊन जात दर्यावर्दी लोकांप्रमाणे त्यांना रात्री दिसणाऱ्या नक्षत्रावरून विशा कळत असाई. रांगले की त्याचा प्रवास थांबे ते आपल्या गाड्या कुठल्याकार थांबवीत आणि मधल्या भागात माध्य किंवा शामियाना उभा करून त्याच्या खाली दिवसभर रहात. सायंकाळ व्हायच्या आत जेथी वीर जातोपून पुन्हा उजाडेपर्यंत पुढचा प्रवास करीत.

बोधिसत्त्व या रीतीने प्रवास करीत असत असत सर्व बाळवंत पार करून गेले परंतु एक जेजूनच बाळवंत पार करायचे रांगे वीर त्या रात्री तंबटा त्या पार करून जाता बघून असा विचार करून त्यांनी मध्याकाळी नारंग्यापुर्वी आपल्या नोकरांना सामून लाकूडफाट, पाणी व वीर घेऊन देविले हेतू अर्थातच ओसे कमी होईल एवढाच होता.

मानक कथा

नारंगी पुढे जी गाडी चाले त्या गाडीत नारंगी होता तो रात्रभर जागा राही आणि नक्षत्र वीर पाहून वाट दाखवीत पुढे चाले त्याच्या पाठीमागून सर्व गाड्या डोळे मिटून जात.

परंतु त्या दिवशी रात्री वाट बघ्याला आठसटल्यासारखे झाले, आणि केव्हा डोळा लागला हे त्याला कळलेच नाही. बस त्यांना सोयीचे वाटले त्या बाजूला बसत चालत होते.

अरुणोदयाची वेळ झाली तेव्हा वाटाड्याची

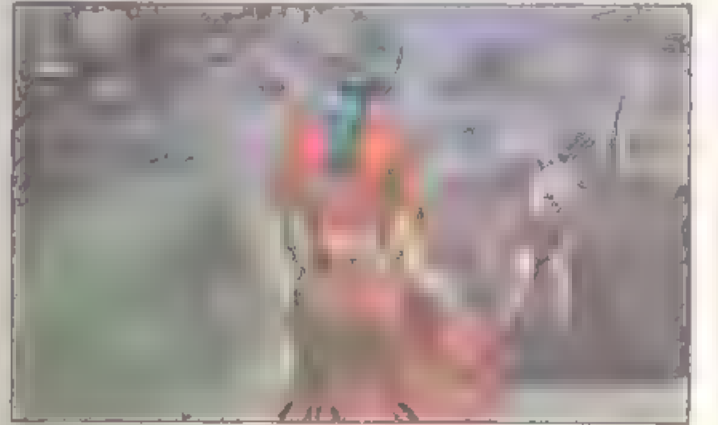
नारंगी, जोर मारून त्या नक्षत्रावरून पळतून गाड्या ज्या दिशेला जायला हव्या होत्या त्याच्या ठीक किरळ दिशेला चालत असल्याचे त्यांच्या लक्षात आले आणि ओरडला 'गाड्या उलटवा दिशेने परत जाऊ या.'

गाड्या फिरल्या, परंतु चूक झाली ती झालीच

कारण उजाडने तेव्हा गाड्या काल सकाळी ज्या जागी येऊन पोचल्या होत्या त्याच जागी पोचलेल्या होत्या त्याच्याजवळ पाणी नव्हते कारण त्यांनी स्वतःच ते ओतून टाकले होते आणि लाकूडफाटाही नव्हता तो कोणीतरी नाहीसा केला होता.

गाड्या पुन्हा बर्तळाकार अभ्या करण्यात आल्या. सर्व लोक निरुत्सा होऊन गाड्याखाली पथारी पसरून आठवे झाले.

अशा प्रसंगी गाड्यांचा उपाय ईश्वर सोडला नर सर्वनाश होईल, हे ओळखून बोधिसत्त्वांनी त्या थड वेळेचा फायदा घ्यायचे ठरविले व जवळपास कोठे पाणी मिळते का ते पाहण्यासाठी ते खूप हिंडले. सुदैवाने एका जागी हिवळ दिसवी, तिथे थांबले येथे नदीच पाणी

पत्र ४

४३

मार्च २०२४

असते पाहिजे त्या शिष्याय हिरवळ कोठून
प्रेणत? असा विचार करून त्यांनी पहार कावडी
गोरे पागवून एकाकडून वाळूचा ढिगारा छणून
काढला

पन्नास साठ दहात खणून झाल्यावर पहार
खणण' दिशी वाजली सर्वांनी निराशेचा
मुस्कारा सोडता परतु बोधिसत्त्वाना
खडकाखासी पाणी असलेच पहिजे असे
छत्रनिर्वायक घटले. ते स्वतः खडक्यात उतरले
आणि दादाचा काज ताकून बसले. खडकाखालून
पाणी वहात असल्याचा अंधुक आवाज ऐकू
आला ते खडक्यातून बाहेर आले व म्हणाले -

हे पहा! आपण हलकाच गालून वसतसे तर
सर्वांगीत भरावे तोगेल एकाला बोलावत म्हणाले
'श्राव' हे तु मन्त्राचा अर्थ निश्चय करून हा
मन्त्र फोडून त्याच्या खात्री पाणी झोले तपाणी
मोठाने म्हणजे आपण सर्व वाचू वीथेंसत्य
अंतल्या आत्मविश्वासान बोलेल ते वस्तू खरी
कांपालाच बाटले तरी ते म्हणणारे अपूर्ण
नी तल्ल गडी खेळूकतीने त्याच व महान अति

ਅੰਤਿਮ ਨਿਰਣਾ :

14

आद्वयता

होल स्वीडिश डिजाइन के संग्रहालय

३ श्री लक्ष्मी नृसिंहाय नमः याम्यस्तुतुम्
 शक्तिभये गणेशाय नमः शक्त्यै नमः
 शक्त्यै नमः

मर्यादा निरुद्धा ज्ञान्यानाग्रहः यः सः सर्वसिद्धिं
जन्तुः पाणी पिबत धनं च आर्षं साधयन्ती
कैल्या नन्त जुनाट खदोरे मेरुन्त लाङ्गि त्वाच
उपयोग जळजळ लाफुड म्हाणुन्त केला रँपाक
ज्ञान्यावर जेवन्त घेतले, कैलांगा पाणी पाजले व
दण्डा दिला सध्याकाळ होइपर्यंत धिंयानी वनन्त
रात्र होताच पुढचा प्रवास सुरु कैला, स्या आणी
पाणी लागले होते तेथे खुणेअडी एक रँड्य उभासुन्त
रबता म न गट्टणप्रयाया वाचयन्त न न कलन्त तेन

त्यानी बरोबर अणालेल्या मालांना तिपट
किंमत मिळाली. खुचं बजा ज्ञाना भरपूर फलदा
ज्ञाना

अधिवच आपत्त्या गर्थ इत्यत्र गन्ता
 व्यपो न शंभवात्ता दृष्टे ता दानधर्मं कृष्यात्
 त खच काचन सूक्रीत यार्ग सठ आयुष्य
 सुखीन शब्दः च वल

विष्णु पुराण

५०

[illegible]

A handwritten musical score for the song "The Rose Tree". The score is written on ten staves. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a common time signature (C). The melody is written in a simple, folk-like style. The lyrics "The Rose Tree" are written below the first staff. The score continues with several more staves, each with its own line of lyrics. The handwriting is in ink and appears to be a personal or working draft.

क्षीरमारागं मयनातून लक्ष्मी, वीरुद्रा पापिजातक
चंद्र, कल्पवृक्ष कामधेनु, ऐरावत हत्ती उच्चश्रवा
अश्वसुरा नायाचे मद्य आणि अशीच रत्ने
सदृशद्वली

शक्राचा कट विषयाने तसे झाला होता, तो
स्थाने चढाला आपल्या शिरात ठेवून त्याच्या
हिमकिरणानी गात केला

लक्ष्मणे श्रीधत्स कौस्तुभादि मणी ओवृन
त्याची वैजयंती माला बिष्णुला घालून त्याला

४. कुर्मर्चिताय व जगन्मोहिनी

वसत अन्तर्गत विष्णु लक्ष्मीक न शान्ति

गुण गद्य निरुद्ध देव गुण साते

मर्यादा श्रवण भगवत् विधाने विष्णु श्रावणं ताचा
मूल पुरुष भगवत् विधाने अवतार धारण करून
अमृत कलश धारण करून देवांना अन्नक ओषधी
दानासाठी धरून तो अद्यासनास बसून स्वर्गातून
अवतरला

अमृत धारण करून क्षीरसागर मधून केल तर
स्वर्गाच्या हलाहल विष उठविले त्या अन्नक रत्ने
निघाली ती निघाल्या टाशी बसली शिवी
अमृतप्राप्ती झाली अन्नक कष्ट रहन करून शिवी
विद्या प्राप्ती झाली ती श्रावण याचा समुद्रमधून
केल अन्न म्हणू लागला

अन्नमोहिनी हातात घेऊन केल हिमकावून
तुलन राक्षस नेत्र कामरूपी असे म्हणू
सांगत देवांच्यासाठी भद्रांवाचन देऊ लागला

एप्रिल १९७४

भांडगाला उग्र रूप घेऊ लागले त्यावेळी शय्यपथ
नाचत जगन्मोहिनी तिथे आली, तिला पाहून
एकल विष्णूचा भाऊले,

मोहिनी मना मणानी नृसी ते अपुत
इकडे माझा हाणत या कसे' ति ते वातने'

जाग्याहती अपावडाची बोवली स्वयंवाचाच
फुलून जाऊन राक्षसांना तिला अमृतकलश देला
राक्षस एका बाजूला गेले बसले देवांच्या
मध्ये जगन्मोहिनी नृत्य करीत पावले टाकीत
अमृत चाटत असल्याचे सोंग करू लागली.

होते आहे तरी काय, हे निश्चेष्ट होऊन देव
पहात राहिले राक्षस मोहिनीचे लावण्य व नृत्य
तन्मय होऊन पाहू लागले

त्यात मुझ जगन्मोहिने हो काण आहे, हयधम
केळते नाही तरी त राक्षसांना अमृत न राजांना
देवांचे पाऊ पाहू लागली राक्षस स्वयंमोहिनी रूपाने
हा विष्णूच तर आहे अथवा राक्षस अशी शक्य
त्याच्या मनाने आली तरी न दर्शविता ते आपुण
अमृतप्राशन करू लागले

जगन्मोहिनीचे नृत्य म्हणजे 'देवांचीच ओळ
आहे हे देवांना चांगले कळले होते आणि ते अमृत
प्राशन करून अमरत्व प्राप्त करीत होते परंतु
राक्षस पाहू जगन्मोहिनीच्या अमरत्व रत्न ले
वेळून अमृत चा आपवाटवी उठू पावले
तशीत

ती राहू राक्षसाच्या एका हुशार राक्षसाने
मोहिनीचे बटाडे कळली ती समुद्रातून
मूर्धसिद्ध राक्षसी विहिता हिचे रूप होत
ती पार मायावी होती

ती लवई चारू हाती ती लागून

46

बांदोबा

समजण्याच्या स्थितीत इतर राक्षस नाहीत हे
ओळखून राहू देवाचे रूप घेऊन देवाच्या पत्नीत
जाऊन बसला, आणि त्याने अमृत प्राशन केले
सूर्यचंद्रांनी त्याला ओळखले व मदार पर्वताच्या
वरच्या टोकाला बसलेल्या बहुरूपी विष्णूला ते
सांगण्यास विष्णूने राहूवर आपले सुदर्शन चक्र
मांडले

हे सुदर्शनचक्र पाहून स्वतःचे रक्षण
करण्याच्या हेतूने प्रहमकळान पळाला सुदर्शन
चक्राने त्याचा पाठलाग करून त्याचा शिरच्छेद
केला म्हणून त्याचे डोळे व थड याचे दोन नवीन
ग्रह होऊन राहू व केतू नामे ग्रह मदळात फिरू
लागले समुद्राचा प्रभाव दोन्हीवर असल्यामुळे
ते दान्ही जिवन राहिले व म्हणून ते ग्रह झाले

सूर्य चंद्रांनी वहाई केले म्हणून राहू व
केतूच्या व्याख्याने त्या हातात ते मातृगमधून
असावास्यला सूर्याला आणि पौर्णमासी चंद्राला
मिळू लागत अशा तऱ्हेने सूर्यग्रहण व चंद्रग्रहण
होऊ लागली

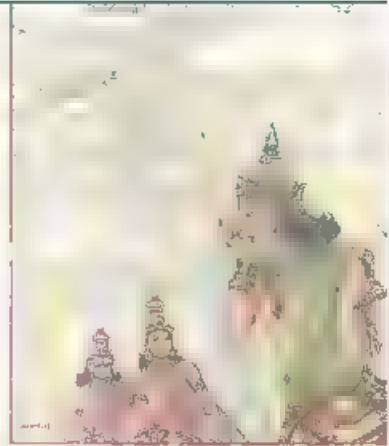
मग अमृत देवाना देऊन जगन्मोहिनी अतथोक्त
पावली सर्व राक्षसांना त्यांच्या पुरुषाणाची तळु
कोड आणिव झाले तत्परापरान्त ते विष्णू व
देवांचे हातद्वारे झाले

अमृतपदार्थाच्या मूर्धन्या विष्टेने कुपक्षीय
धन्वन्तर्याचा अवतार आणत जगन्मोहिनीचा
स्वतः असे तीन अवतार धारण केले

धन्वन्तर्या अमृतदातार अन्नक ओषधी
वनस्पती आणि ओषधी वेद म्हणून सूर्यचंद्र
जे जगन्मोहिनी ती वच राक्षसांचे अधिदेवता
व देवांच्या कुरुक्षेत्रात म्हणून पुत्राचा तत्कालाग

बांदोबा

47

जगन्मोहिनी ही विष्णूचा हिता नास एक आदर्श
सुदर्शन म्हणून प्रसिद्ध वाळी

नारद जगन्मोहिनी अवतारची ही ही
जगन्मोहिनी रंगत शोणित गीत के राम बाकी
शेला पावलीत ती कीर्ती ऐकली पुरुष राक्षसांना
फारसू शकणारी एवढ्यावरून ना खाखुरीच
जगन्मोहिनी म्हणून या देवक झाली का
अशी शास्त्र पार्श्वीक व्यक्त केली

'होय पात कितीतु हाणत आपला मी
त्याचे चित्त अक्षरित कायानी प्रतीक सांगली
ती लुखाखच अक्षरालिहा शिती अन्न सांगून
मगद तिष्ठत मेवा

राक्षसांचे या गोष्टींचा उद्भव शकणाराम
केल एक ने फक्त स्मरण केल व ही गोष्ट
मार्ग नास पार्श्वीक मदीक बसून वेचून गाकी
व देवांच्या कुरुक्षेत्रात म्हणून पुत्राचा तत्कालाग

एप्रिल १९७४

जगन्मोहिनी अवताराचे पुन्हा एकदा दर्शन घडवणिल म्हणून अलो आहो'

'काही कारणास्तव रूप घ्यावेच लागते नाही का? पत्तु तुझ्यासारख्या लमोर ते रूप घेण्यात काय अर्थ? ते नको!' असे म्हणून निमिषार्धनि विष्णू नेटप.

इतक्यात थोड्याच अंतरावर फुलांचा चंद्र करून त्याच्याशी छेळत असलेली जगन्मोहिनी प्रगट झाली. शक्र दहभान विसरत तिच्या पाठोपाठ निघाला. जगन्मोहिनी नेथून निघतली व आकाशात उडू लागली. शक्रही दोन्ही हात पांखासारखे हुनवीन तिच्या पाठोपाठ उडत निघाला. तेव्हा पार्वती थळ हा जून घडान आगच्या आगी उभी राहिली.

ती शिव माहिती लीला ब्रह्मदेवाची देव मोठ्या उत्साहाने पाहू लागले. नदीमुद्रा थक झाला नारद

एप्रिल १००४

जगन्मोहिनी अवताराचे पुन्हा एकदा दर्शन घडवणिल म्हणून अलो आहो'

'काही कारणास्तव रूप घ्यावेच लागते नाही का? पत्तु तुझ्यासारख्या लमोर ते रूप घेण्यात काय अर्थ? ते नको!' असे म्हणून निमिषार्धनि विष्णू नेटप.

इतक्यात थोड्याच अंतरावर फुलांचा चंद्र करून त्याच्याशी छेळत असलेली जगन्मोहिनी प्रगट झाली. शक्र दहभान विसरत तिच्या पाठोपाठ निघाला. जगन्मोहिनी नेथून निघतली व आकाशात उडू लागली. शक्रही दोन्ही हात पांखासारखे हुनवीन तिच्या पाठोपाठ उडत निघाला. तेव्हा पार्वती थळ हा जून घडान आगच्या आगी उभी राहिली.

ती शिव माहिती लीला ब्रह्मदेवाची देव मोठ्या उत्साहाने पाहू लागले. नदीमुद्रा थक झाला नारद

जगन्मोहिनी अवताराचे पुन्हा एकदा दर्शन घडवणिल म्हणून अलो आहो'

'काही कारणास्तव रूप घ्यावेच लागते नाही का? पत्तु तुझ्यासारख्या लमोर ते रूप घेण्यात काय अर्थ? ते नको!' असे म्हणून निमिषार्धनि विष्णू नेटप.

इतक्यात थोड्याच अंतरावर फुलांचा चंद्र करून त्याच्याशी छेळत असलेली जगन्मोहिनी प्रगट झाली. शक्र दहभान विसरत तिच्या पाठोपाठ निघाला. जगन्मोहिनी नेथून निघतली व आकाशात उडू लागली. शक्रही दोन्ही हात पांखासारखे हुनवीन तिच्या पाठोपाठ उडत निघाला. तेव्हा पार्वती थळ हा जून घडान आगच्या आगी उभी राहिली.

ती शिव माहिती लीला ब्रह्मदेवाची देव मोठ्या उत्साहाने पाहू लागले. नदीमुद्रा थक झाला नारद

48

जगन्मोहिनी

म्हणून आमर्ष गला स्वर्गातून भूमीवर उतरत, वेडा मुद्रा हा शक्र नसाव त्याच दहभान विनयाने जे जून तुला एक सल्लो घेऊन व्हाई की काय, असे माहू लागलं आहे।' असे म्हणत विष्णू अतर्धान रावला आणि वैकुण्ठ लोकी निघून गेला.

त्यानंतर काही काळ शंकराचार विष्णूत कदम प्रजापती व इंद्राचीच्या पांजे पुत्र म्हणून रावत असत. कपिलानेच रघोच केला. नारायणपारतच धोर ज्ञानगामी करून घेऊन पुत्र नारायण करून कपिल महापुत्री म्हणून पसिद्ध झाला.

कपिलाने आठ वनहुती दिला वृत्तबंध केला, तो साख्ययोग म्हणून प्रसिद्ध झाला. कपिलमुनी पानाळ नरकात एका गुहेत बसून आठ उ

नारदच्या करित आपला पृथ्वीत राग चक्रवर्तीने शमरला अश्वमेध यज्ञात दिव रडून अश्वमेध यज्ञाचा शंकर रावत आणि कपिल मुनी नपश्चर्या करीत होत त्या गुहेत नैऋत लपवून ठेऊन दिला.

सगराचे एक हजार पुत्र त्या थोड्याचा शोध काढीत पानाळात रडून गेला. म्हणून कपिल मुनी नपश्चर्या करीत होत त्या रोल बनेय त्यांना थोडे दिवसात कागलानेच वांला चान्चन आणून लक्षा अरक्षा पारदिके अनेक लपवून कपिलाने क ओगटले. कपिल मुनीच्या तपासण झाला व त्यांनी रोलत लपवून त्याच्यामुळे पाहिले पात्र सर्वच्या सर्व सार पुत्र भस्म झाले आणि भस्माची एक मोठी रस जमली.

त्या भस्माच्या तश्चिच विष्णू शदान्मून

चंद्राचो

49

एप्रिल १०००

[illegible]

विष्णूच्च स्तोत्र गाल सर्व लोकांत त ५३ ॥ १०५ ॥
असतात

एकदा विष्णूच्या दर्शनार्थ ते बैःकुलांगना ॥१॥
सर्व द्वारे पाह करून विष्णूच्या गर्भगाराच्या दारात
पोचले

तथै विष्णू मारुखंच रूप धारण कृण्वत इति
चक्र. गदा व पद्म धारण कलेले अभयमुद्रा ६

सुनवना म्हणजे 'दर्शनाची ही वेळ नाही' !
 या 'न' याने जी भर्त्सना

सतकसुन्द म्हाणाले 'आम्हाला
विद्युत्पुरवणाला शस्त्र पसविये दिले की तो पुर
नये 'मस आम्हून जय देणय म्हा
पाळ्ळु दुसरे ठावर आम्हून पाळ्ळु माल तळ्ळु
आम्हणवणाली अन्नाय की म्हा अम्हणवण ध्या
अर्दविले

१. संविधान का अर्थ है -
 २. संविधान का अर्थ है -
 ३. संविधान का अर्थ है -
 ४. संविधान का अर्थ है -
 ५. संविधान का अर्थ है -
 ६. संविधान का अर्थ है -
 ७. संविधान का अर्थ है -
 ८. संविधान का अर्थ है -
 ९. संविधान का अर्थ है -
 १०. संविधान का अर्थ है -

एकसुत १ ५ ७

नाट्यतया

कटीण प्रश्न - योग्य उत्तर

[illegible]

ते पश्चात् वर्षाच्च असवानाच्च न्यान्तं च
सांवत्स्रं ह्येते विष्वाजनासमिती ते अनेक प्रांतांत
अनेक श्रमि विचाराव्या श्रम पाहतां कडून चानी
विहज घेतले

जेष्ठ्या ते पञ्चास वर्षांचे झाले तेव्हा ते
ज्योतिषासूत्र पढत आले आणि त्यांनी या
गवर्णापद्धती रचण्याची वेळी तिथी सर्वसामान्य
वाच्यार्थाना प्रवेश मिळणें ही फारच कठीण गोष्ट
= नी

सा जे कुणी इथे पाच वर्षांचा शिक्षणक्रम
पर्यंत सुरू करून देतो त्याला कॅम्ब्रिज फॅकल्टी
होता त्या शैली मिळत असे त्या कारणांमुळे

दृग्दृग् च ज्ञानात् न रश्मिर्वा नित्यं येन अणिं च
 रश्मिर्वा नित्यं च ज्ञानात् न रश्मिर्वा नित्यं येन अणिं च
 नित्यं च ज्ञानात् न रश्मिर्वा नित्यं येन अणिं च

इस प्रकार निम्नलिखित विद्यार्थीना त्रैदिक
क्षमता आर्थि व्यवहारिक ज्ञान वांछ्या परीक्षा
ब्रान्ड लगन य न उत्तीर्ण इ न याना
विद्यापीठत प्रवेश मिले

एक लक्ष्मीनाथ भग्न तपस्वी एक सत्ता
मृगा चित्तानंद गुह्योत्तरे वरा प्राप्ता न्यात्र
जस्य स्पर्श करुण त्यागे बंदन केते व त्पान्ना म्हरते,
"गुरुदेव आपल्या विद्यापीठाची प्रसिद्धी व कीर्ती
सकल मनी पर दूच्या प्रवेशानुत्त इथें आलो आहे.
आपल्या या मान्यवर सख्येमें, आपल्यासारख्या
गुरुजींच्या भार्गव्यांनाखाती अश्रम्यन करण्याचें
माझी पहिलीकाभा आहे. आपल्या विद्यापीठान
मला सत्ताची प्राप्तिच्य रूप कराने ही वादी
मनःपूर्वक विनती आहे.

जित्तेन आर्य

APR-04
LIBRARY

चित्रानंद स्वामींनी दोनतीन क्षण त्याच्याकडे निरखून पाहिले. त्या तरुणाच्या चेहऱ्यावर वितक्षण तेज बिलसत होता, तो सात्त्विक व मग्न वाटत होता. त्याच्या व्यक्तिमत्त्वात गांधीय व कुतूहलपूर्ण भाव स्पष्ट दिसत होता.

हात जोडून उभा असलेल्या त्या तरुणाला ते म्हणाले, "विद्यापीठात प्रवेश देण्यापूर्वी मी प्रत्येकाची कसून परीक्षा घेतो. ही एक साधारणपणे छोटीशीच परीक्षा असते. माझ्या प्रश्नांचे योग्य उत्तर दिलेस तर तुला विद्यापीठात प्रवेश मिळेल."

"ठीक आहे, मी उत्तर द्यायला तयार आहे. आपण विचारार्थ गुरुदेव," त्या युवकाने आत्मविश्वासाने म्हटले.

"तुला देहा सामान्य प्रश्न विचारू की एकच कठीण प्रश्न विचारू?" हस्तहंसात गुरुदेवांनी विचारले.

"क्षमा करावी, गुरुदेव, परंतु देहा प्रश्न विचारण्यात आणून आपला मूल्यांकन वेळ वाया घालवू नये, म्हणून आपण एकच कठीण प्रश्न

विचारवा." त्या तरुणाने म्हटले.

"तर मग माझ्या प्रश्नाचं ताबडतोब उत्तर दे पाहू! अशाची बी की आधी जाद?" विज्ञानंदस्वामींनी विचारलं.

"झाडच गुरुदेव" तरुणाने उत्तर दिलं.

त्याच्याकडे आश्चर्यचकित होऊन त्या तरुणाकडे पाहून गुरुदेवांनी विचारलं, "तू उतर दिलेस ते बरोबर आहे असं समज. पण झाडच प्रथम येतं हे तू कसं म्हणतोस?"

तरुणाने उत्तर दिलं, "क्षमा असावी गुरुदेव आपण म्हणाला होतात की आपण मला एकच प्रश्न विचारणार आहात. म्हणून मी नम्रपुर्वक सांगतो की या दुसऱ्या प्रश्नाचं उत्तर मी द्यायलाच हरय असं नाही."

त्याच्या या उत्तरावर विज्ञानंदस्वामींना प्रथम आश्चर्य अवरुध नाटलं, पण नंतर त्या तरुणाची कुराज बुद्धी आणि हक्कज्वारीपणा पाहून ते फारच खूष झाले.

त्या दिवशीच त्यांनी त्या तरुणाला विद्यापीठात प्रवेश दिला.

एप्रिल २००४

विविध संस्कृतीमधल्या कहाण्या

सापाची भेट

कोण्या एका काळी, एका गावात गिझेला ही एक गरीब मुलगी एका शेताकऱ्याच्या घरी काम करीत होती. ती अनाथ होती आणि आपले पोट भरण्यासाठी तिचा काम करणे आवश्यकच होते. तो शेतकरी तिला पगार देत नसे आणि तिच्याकडून भरपूर कष्टाची कामे करून घेत असे. परंतु, विमान तिला तीन वेळां पोटभर द्यायला, आणि रहायला जगा व कपडे तो नीटपणे देत होता. गिझेलाला जे कांही मिळत होतं, त्याबद्दल शेतकऱ्याविषयी तिच्या मनात कृतज्ञताच होती.

एक दिवशी सकाळी शेतकऱ्याच्या बायकोने तिला बोलावून म्हटलं, "गिझेला, गिझेला, अग, जरा गाईची धार काढून आण वरं" त्याच्या बराचसून गोठा जरा दूर अंतरावर होता. बाऊस पडत होता. गोठवात पोहीचेपर्यंत गिझेला चिग भिजली. तरीसुद्धां गरठ्यामुळे कांढरत ती तशीच गाईचे दूध काढू लागली. तिची बादली बुडने भरली तशी नागून 'गुस्स' असा आवाज ऐकू आला. तिने मागे वळून पाहिले तर एक भला मोठा सपें तिच्याकडेच येताना तिला दिसला. त्या सापाच्या मस्तकावर एक सोन्याचा मुकुट होता. गिझेलाच्या तोंडातून किंकाळी बाहेर पडली असली, पण तिची नजर सापाच्या डोळ्यांकडे जेव्हा पडली, तेव्हा ती धक्कली. तिला त्याचे डोळे पाहून असं वाटलं की सापाला तहान लागली

असावी. तिच्या मनात त्याच्याविषयी दया उत्पन्न झाली. तिने बादली जरा बाळबली आणि सापाने त्यांतले दूध प्यायले. सगुष्ट होऊन त्याने गिझेलाकडे फुलझालेने ओंखंखलेच डोळ्यांनी बघिले आणि तो स्मरसं जात दिसूनआयला.

सापाने बादलीमधलं सगळं दूध प्यायलं होतं, आणि बादलीत तळाशी अगदीच थोडंसं दूध उरलं होतं. आता शेतकरीगणदां तिला रागावेच आणि बहुतेक तिला सकाळची व्याखारी देणार नाही. अशी गिझेलाला भीती वाटली. धावतच ती धावत गेली, 'गिझेला, अग गिझेला, गाईची धार काढलीस कां?' स्वयंपाक करताना शेतकऱ्याच्या कन्हीने अदूनच विचारलं.

"हो" गिझेलाने मंद आवाजाने उत्तर दिलं.

“बादली इकडे येऊन ये आणि कडईत दूध ओतून देव.” शेतरीणबाईने सांगितलं. गिझेलाने बादलीत उल्लेख दूध ओतलं आणि काम हो? चमत्काच झाला! बादलीतून दुधाची धार सुई झाली. एक कडई भरली, दुसरी भरली, तिसरीही पुरेपूर भरून गेली.

“पोगी हुशार आहे हो!” आणि तिच्याकडे बघून शेतकरीबाई प्रथमच प्रेमळपणे हसली नि म्हणाली, “आता रोज सकाळीं गाईची धार काढण्यासाठी तुलाच पाठवीत मी!”

“नाही, माझी, नको हो! मला किंगड दुसरं कोणतही काम सांगा, मला गोठ्यांत नको हो पाठवू.” सापाच्या आठवणीने घाबरलेली गिझेला दवल्या स्वरांत म्हणाली.

“आजपासून तूच दूध काढायचंस, सकाळीं पण आणि संध्याकाळीदेखीत! कोणतीही भयंकर सांगू नकोस मला!” शेतकऱ्याच्या पत्नीने दटावले.

एप्रिल १००४

गिझेला दररोज दूध काढायला जाऊ लागले आणि दोक्यावर सोनेरी मुकुट असलेला तो सार रोज दूध प्यायला येऊ लागला, तो बादलीमधलं सगळं दूध पिऊन टाकीत अन्ने, आणि घरांत गेल्यावर दररोज बादलीतलं दूध भरलेलं आयायचं. शेतकरीला अपेक्षेपेक्षा बरंच जास्त दूध मिळत होतं म्हणून तो खूप होती. गिझेलाने घारा काढल्या की त्याच गावी जास्त दूध करतं देतात माचं तिला आश्चर्य जरूर बाटत होतं. पण झुदैवाने तिने याचा शाहनिशा करायचा प्रयत्न केला नाही. त्यामुळे त्या सापाबद्दल कुणालाच कांही माहीत झालं नाही.

हळूहळू गिझेलाची आणि सापाची मैत्री झाली. कारण त्याच्यामुळे तिचं जीवन सुखद झालं होतं. सापाला जर आपल्याबरोबर योल्ता असलं तर? पण जरी तो बोलू शकत नव्हता, तरी त्याचे डोळे बाविले की गिझेलाला त्यात विश्वास आणि कृतज्ञता यांची झलक दिसत होती.

असे दिवस जात होते, अता गिझेला एक सुरेख तरुणी झाली होती. अनेक शेतकरी तरुणांना तिच्याशी विवाह करण्याची इच्छा होती. शेतकरीबाई व तिचा नवरा यांच्यालक्षांत आल की गिझेला जाता कांही फार दिवस त्यांच्यापाशी राहणार नाही, ती दोघे तिच्याशी जास्त प्रेमाने वागू लागली.

गिझेला रोजचे दूध काढण्याचे व इतर घरांतली कामे करीत होती, कोणत्या तरुणाशी तिचे लग्न होईल ते कांही ठरत नव्हते. शेपटी, गिझेलाला असरा एक तरुण भेटला की जो इतक्यापेक्षा वेगळा व जास्त चांगला होता. तिने आनंदाने त्याची मागणी स्वीकारली. तिच्या चांदोचा

54

चांदोचा

तशाच्या दिवशी शेतकरी जोडप्याने एक प्रीतिभोजन समारंभ करायचे ठरवले.

गिझेलाचा दूध काढण्याचा आज शेवटचा दिवस! ती गोठ्यांत गेली, व शेजच्याप्रमाणे साप दूध पिण्यासाठी आला.

“अरे मित्रा, तुला ठाऊक आहे का की तुला दूध प्यायला देण्याचा आज माझा शेपटचा दिवस आहे? कारण उद्या माझा विवाह होणार आहे. त्यानंतर मी माझ्या पतीच्या घरी राहायला जाईन. मग तू मला भेटणार नाहीस. माझ्या पतीच्या घरी गाय नाही, तेव्हा मी कांही तुला यापुढे दूध देऊ शकणार नाही.” गिझेलाने उदासवाण्या स्वरांत म्हटलं.

सापाने तिच्याकडे सहानुभूतीच्या नजरेने पाहिलं. “प्रिय मित्रा, मला तुम्ही नेहमीच आठवण येत राहिली! तू किती रे चांगला आहेस! मी ज्या तरुणाशी लग्न करणार आहे. तो गरीब आहे. पण तो दयाळू आणि चांगल्या स्वभावाचा आहे. गरीबी अजून तरी सुडां मी त्याच्याबरोबर सुखासमाधानाने संसार करीन.”

सापाने तिच्याकडे पुन्हा एकवार प्रेमळ दृष्टी

55

टाकली, आणि तो सरपटत निघून गेला.

गिझेलाच्या लग्नाचा समारंभ छानच झाला. गांवातला प्रत्येकजण लग्नाला हजर राहिला होता. एकाएकी सगळेजण स्तब्ध झाले. सारेजण उभे राहिले, पण काप झालंय ते कांही कळेलना. प्रथम सर्यानी एक फुलस्कार ऐकला, व नंतर सोनेरी मुकुट धारण केलेला एक साप सरसरत तिथे आला. तो साप तिथे नसलेल्या नवयवूच्याजवळ गेला आणि तिच्या खांद्यावर चढून तो आपले मस्तक डोतवायला लागला. त्याच्या डोक्यावरचा मुकुट तिच्या मांडीवर पडेलपर्यंत तो मस्तक हलवत होता. तो मुकुट पडल्यानंतर तो सरपटत बाहेर गेला आणि अंधारात दिसेनासा झाला. सर्व लोक आश्चर्याने धक्का झाले होते. कुणाच्या तोंडून शब्द फुटला. पण आपला मित्र लग्नसमारंभास आलाय हे पाहून गिझेलाचे डोळे आनंदाने पाणावले. तिला जन्म आवरेनात, तो चिमुकला मुकुट तिने आपल्या बटव्यांत नीट ठेवला. समारंभानिमित्त मेजवानी व आनंदोत्सव पहाटेपर्यंत चाललेला होता.

दुसऱ्या दिवशी गिझेलाने आपला बटवा खोलला. तर त्यांत सोन्याची नाणी भरलेली होती. तो बटवा तिने रिकामा करण्यासाठी उलटा केला, तर त्यांत आणखी नाणी भरली गेली. त्या दिवसापासून तिचा बटवा कधी रिकामा राहिला नाही. तिने कितीही नाणी काढली तरी बटवा आपला पुन्हा भरलेलाच! त्यानंतर त्या प्रदेशांत गिझेला व तिचा पती हे सर्वत्र श्रीमंत जोडपे झाले. ती दोघेही प्रेमळ व उदार होती, म्हणून ती सर्वांची आवडती झाली. त्यांच्या संपत्तीतून ते सर्वांना मदत करीत होते. विशेषतः ज्यांनी तिचा संसार थाटायला मदत केली त्या शेतकरी जोडप्याला त्यांनी नेहमीच प्रेमाने व आदराने वागवले.

एप्रिल १००४

अमर फळ

फर फर पूर्वी एक मुनी संसारातून विरक्त होऊन आरण्यांत जाऊन तपश्चर्या बहायला लागला. एक दिवस तेव घसम झाला आणि त्याने प्रवट होऊन मुनीच्या हातांत एक फळ दिले व म्हळ्ळे, "मी तुझ्या तपश्चर्येवर प्रसन्न झालो आहे. हे अमरफळ तू आपल्या हातांत घे आणि जे मनांत येईल त्याची इच्छा कर, ते तुला सांगलीच मिळेल." असे म्हणून देव अंतर्धान पावला.

वास्तविक त्यावेळेला मुनीच्या मनांत कोणतीही इच्छा नव्हती, देवाने यंत्रणेक आपली परीक्षा घेण्यासाठी हे फळ आपल्याला दिले अलाचे असे त्याला वाटते. या फळाच्या माध्यमने जन्तेचे कल्याण साधता येईल असा विचार करून तो रानाकडे गेला. पुनीला पाहून राजाला आनंद झाला. त्याने मुनीचर्याचे आदराने स्वागत केले व येण्याचे कारण विचारले.

"रान, हे एक अमरफळ आहे. याची किंमत देऊन जो हे विकत घेईल, त्याची एक इच्छा पूर्ण होईल. त्यानंतर हे फळ दुसऱ्याला कमी किंमतीला विकून पाहिजे. इच्छापूर्ती झाल्यानंतर

एक आठवड्यापेक्षा जास्त दिवस हे फळ त्या व्यक्तीने त्यातूनच ठेवायचे नाही. तसे ठेवणे धोक्याचे ठरेल. हे फळ मी प्रथम आपल्याला देतो आहे. यासाठी आपण याची काय किंमत मला द्याल?" मुनीने सांगितले.

राजाच्या मनांत सांगलीच एका इच्छेची पूर्णता व्हावी असे विचार आले. शेजारच्या राज्या बरोबर बरीच वर्षे त्यांचा संघर्ष चालू होता. त्यात बराच खर्चही होत होता. या अमर फळाच्या कृपेने शेजारच्या राजावर विजय मिळवावा अशी इच्छा प्रवट करून त्याच्यासाठी एक लाख सुवर्ण-मुद्रा देऊन ते फळ खरेदी करायचे असा त्याने निश्चय केला. मुनीने ते फळ त्याला देऊन पुन्हा बजावले, "राजन्, इच्छापूर्ती झाल्यानंतर एका आठवड्याच्या अंतात हे फळ कमी किंमतीला ज्याला विकशील, त्यालाही ही गोष्ट व सूचना सांगायला हवी."

एवढे सांगून, एक लाख मोहरा देऊन मुनी गेला आणि त्या मोहरा त्याने गौगराबांवा बाटून टाकल्या. पुन्हा अरण्यांत जाऊन त्याने नव्या तपश्चर्येला सुरवात केली.

अमरफळाच्या शक्तीने राजाची इच्छापूर्ती झाली. जेव्हा पुन्हा सुरु झाले, तेव्हा शेजारच्या राजाचा वारुण पराभव झाला, आणि त्याचे राज्य ह्या राज्यांत विलीन झाले.

विजय मिळाल्याबरोबर राजाने भर दरबारांत ते अमरफळ सर्वांच्यासमोर ठेवले, त्याची कहाणी सविस्तर सांगितली आणि पुढे म्हळ्ळे, "ज्याला हे फळ निकत घेण्याची इच्छा असेल त्याला हे विकण्याला मी तयार आहे." एका जुनाट रोगाने आजारी असलेल्या एका स्थाने ते फळ नक्कद हजार मोहरा देऊन खरेदी केले आणि आपल्या रोगाचे निवारण केले.

सगळेच ते अमर फळ दुसऱ्याच्या हातांत गेले. अशा प्रकारे त्याच्या प्रभावामुळे कित्येक लोकांच्या अडचणी सुरु झाल्या. काहीजण चांगले

व्यापारी झाले, काही विद्वान बनले, काहीजण व्याधीमुक्त झाले. त्यांच्या इच्छा पूर्ण झाल्या आणि त्याबरोबर त्या अमरफळाचा प्रभावही वाढत गेला.

असे बरेच दिवस गेले. पुढाक रानाच्या एका गृहस्थाला धनुर्वात झाला. त्यापूर्वी एवढा ते अमर फळ विकत घेऊन आपल्या घर्तशला मृत्यूच्या दारदेवून रांचवले होते. त्याने त्या फळाची चौकशी केली, तेव्हा त्याला कळले की दोन पैसे देऊन जर त्याचे दुखणे बरे झाले तर ते फळ त्याला दुसऱ्याला एका पैशाला विकाने तयार असते.

त्यानंतर मात्र त्या माणसाला ते फळ विकण्या अशक्य झाले अराने व तो संकटाने संकटाने असता, असा विचार करून पुन्हाही ते फळ खरेदी केले नाही व त्याने देवाच्या ओंपधायरय मंत्राचा ठेकला.

- २५ वर्षापूर्वी चांदोबांत प्रसिद्ध झालेली गोष्ट -

चांदोबा

57

एप्रिल २००५

परंतु त्याच्या पत्नीने, मालिनीने, आपल्या पतीच्या नकळत नोकराजवळ दोन पैसे दिले आणि ते अमरफळ मागवून घेतले. पतीची व्याधी बुर व्हावी अशी तिने इच्छा प्रकट केली.

पुष्पाकन्या आजार होऊनच ठीक झाला. त्याला वाटले की वैद्यराजांच्या औषधाचाच हा गुप्त असावा.

आता ते फळ मालिनीला एक पैशाला विकाने लागले असते, पण ते कुणाला विकायचे? जो कुणी ते खरेदी करेल, त्याची काय अनर्या होईल?

म्हणून ते फळ विकायचेच नाही आणि जे काही स्फट सोसावे लागेल ते स्वतः सोसण्याचे तिने ठरवले. पण ते कसले संकट असेल, या भीतीने मालिनीची प्रकृति बिघडली.

एक दिवस तिच्या नोकसाने विचारले, "आई माहेर, आपली प्रकृति ठीक नाही का?"

"आता मी जास्त दिवस जगणार नाही रे!" असं म्हणताना तिला रडू कोसळले. तिने त्याला त्या अमरफळाची सारी कथा सांगितली.

"पण आईसाहेब, असं कां?" नोकसाने विचारले.

"अरे, हे फळ मी कुणाला विकणार? जो कुणी

हे बिकत घेईल, तो या संकटाच्या जळत्यांत अडकेल. जाणूनबुजून मी दुसऱ्या माणसाला मरणाच्या दारात उभा करं? त्यापेक्षा मीच मेले तरी चालेल." मालिनीने म्हटले.

नोकसाने हसून उत्तर दिले, "कुणालाही मरायची वेळ पेशार नाही. हे फळ एका पैशाला मीच विकत घेईन बघा!"

"अरे वेडवा! तुझी इच्छा पूर्ण झाली की ते फळ तू कुणाला मि कसं बिकणार?" मालिनीने विचारले.

"पण मी काही इच्छा वेत्ती तरच त्यानंतर फळ विकचं लागेल ना? तुम्ही खरेच विचारलं तर मला कोणतीही इच्छा नाही. इच्छा पूर्ण करण्याची ज्याची मनीषा असेल, त्याला हे फळ नंतर विकण्याचा थोका पत्करावा लागेल ज्याला ती इच्छाच नाही, त्याला कसला आलाय धोका? मी हे फळ पेटित बंद करून लपवून ठेवीन."

असं सांगून त्याने मालिनीच्या हातांत एक पैसा दिला. ते अमरफळ घेऊन ते त्याने लांकडी पेटीच्या तळाशी लपवून ठेवले. त्यानंतर त्या फळाचे काय झाले, कोण जाणे! पण त्या नोकराचे मात्र कसलेच मुकसान कधीही झाले नाही.

